

5

SISUKORD

- K. SELTER: EESTI VÄLISPOLIITIKA SIHTJOONI
- K. SÄRGAVA: JUHITAV DEMOKRAATIA
- J. PAADLA: EESTI ERAPOOLETUSE TÄNAPÄEV
- A. OTS: RIIGI MAJANDUSLIKUST ETTEVALMISTUSEST SÕJAKS
- P. AMBUR: RAAMATU LEVITAMISE PROBLEEME
- K. MERIKÜLA: MÕNINGAIST RAHVATERVISHOIULISTEST PROBLEEMIDEST
- G. RÄNK: Dr. O. KALLASE SÜNNIPÄEVA PUHUL

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

- E. SALURAND: KAITSESEISUKORRA KÜSIMUS
- „ KUTSEOSKUS, EESTI KEEL JA MUULASED

MAJANDUSLIK RINGVAADE

- K. E.: EESTI MAJANDUSLIK OLUKORD 1938

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

- A. PEARN: VIIMASEID VÄLISPOLIITILISI SÜNDMUSI

AJAKIRJANDUSE VEERGUDELT

- VA: HAAVAD RAHVA VAIMSUSE JUURTES

ÜLD-MAJANDUS-JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI
EESTI RAHVUSLASTE KLUBIDE LIIDU HÄÄLEKANDJA

NR. 5 (57)

2. DETSEMBER 1938

VI AASTAKÄIK

EESTI VÄLISPOLIITIKA SIHTJOONI.

I.

Välisminister K. Selteri ettekanne Riigivolikogus 18. okt. s. a.

Murelikkus, millega Euroopa avalikkus käsitab rahvusvahelist olustikku, on mõistetav. Meie peame konstateerima, et ikka veel on käimas kaks sõda, millest võtavad osa riigid, mille elanike arv ületab 500 miljonit, s. o. 25% inimsoost. Hispaanias kestab sõda kolmandat aastat. Samakaua on kestnud püüded lokaliseerida sõda, s. o. hoida teda hispaanlaste eneste vaheliseks asjaks, milleks kutsuti ellu ka mittevaheselegamise komitee, kes suure visadusega on töötanud, missuguse töö tehnilisest läbiviimisest ka eesti ohvitserid osa võtavad. Nüüd viimasel kuul on jõutud võõraste sõdurite tegeliku evakueerimiseni Hispaaniast. Seda loetakse pöördelise tähtsusega sammuks suurriikide poliitikas Hispaania asjus, ja see samm lubab väita, et röõbiti sudeedi sakslaste küsimusega on arutatud ja mõnesugusele sobimusele jõutud ka Hispaania asjus. Siiski jääb Hispaania sõda esialgu loitma ning seni püsib ka teatud hädaoht teistele riikidele, kuigi väiksemal määral kui äsja.

Hispaania valitsuse delegatsioon tõstis RL möödunud täiskogus üles elanike kaitseküsimuse õhupommituste vastu.

Korduvalt on kõikide maade avalik arvamine protesteerinud niisuguse, sõjaliselt seisukohalt tarbetu ja elanikele asjatuid kannatusi toova pommitamise vastu. Korduvalt on rahvusvahelised organid hukka mõistnud selle sõjapidamise viisi, mis pealegi keelatud rahvusvahelise õiguse põhjal. Sellest pole aga jätkunud. On osutunud tarvilikuks anda õhust pommitamise keelule uus juriidiline alus, mis oleks kohaldatud praegustele õhusõja oludele. Selleks otsustas RL täiskogu anda küsimuse desarmeerimise konverentsi büroole. Täiskogu omalt poolt püstitas järgmised põhimõtted, mis peaksid kujunema tulevase korralduse aluseks:

1. Tsiiviilelanikkonna tahtlik pommitamine õhust on õigusvastane.
2. Õhust pommitatavad objektid peavad olema sõjalist laadi ja sellistena eraldatavad.

3. Iga kallaletung sõjaliste objektide vastu teostugu nii, et naabruses asuv elanikkond ei saaks pommitatud hooletuse läbi.

Mõistagi, võtab konventsiooni kava väljatöötamine aega. Seniks aga soovitas täiskogu Hispaaniale, kes eriti huvitatud selles küsimuses, jätkata Briti valitsuse poolt loodud uurimiskomisjoni tegevust ja arvas, et säärase komisjonide tegevuse laiendamine rahvusvahelises ulatuses võib suuresti kaasa aidata pommituste piiramisele.

Samal ajal, kui Hispaania sõjas näeme pööret paremuse poole, ei saa seda Kaug-Ida sõja suhtes mitte öelda. Seal on sõda haaranud riigid, mille elanikkude arv on ligi 500 miljonit. Sellest konfliktist on otseselt ja eluliselt huvitatud mitu suurriiki ligi 1500 miljoni elanikuga. Võistlus kauge ida pärast on jälle kord libisenud relvastatud võitluse pinnale ja huvide hiigelsuurus loob terves maailmas ohtlikke võimalusi ja meeoleolusi. Need ohud ei jäta varju heitmata ka poliitiliste asjade kujunemisele ega mõjutamata riikidevahelist suhtlemist Euroopas. Seni kui Kaug-Idas pole saavutatud rahu asjast huvitatud riikide vahelise kokkuleppe teel, peame olema valmis halbadeks üllatusteks. On kindel, et pinevuse vaibumine Euroopas võimaldab suurriikidele pöörata suuremat tähelepanu Kaug-Ida sündmustele selleks, et leida ka seal lahendust, ja loodame — rahulikku lahendust.

Säärases seisukorras on enam kui arusaadav, et kõik riigid, nii suured kui väikesed, selgitavad oma rahvusvahelist seisukorda ning lähtekohti välispoliitikas.

Pärast maailmasõjaaegses Euroopas baseerus rahu ja riikide vaheliste tülide lahenduse süsteemil, mida esindas Rahvasteliit. See süsteem sisaldas ka vahendeid, mida Rahvasteliit juriidiliselt võis kasutada rahurikkujate vastu, selleks et sundida neid austama tülide lahendamise rahulikku korda. Nende vahendite seas oli esirinnas süsteem, millest kõneleb RL pakti art. XVI, s. o. sanktsioonid.

RL põhikirja art. XVI põhjal pidi tarvitatama sanktsioone riigi vastu, kes on alustanud sõda mõne liidu liikme vastu. Sanktsioonid olid kahesugused: majanduslikud ja sõjalised. Majanduslikkude sanktsioonide suhtes oldi arvamusel, et RL põhikirja tuleb tõlgitseda nii, et need on sunduslikud, et neid tuleb tarvitada kohe, niipea kui Rahvasteliidu Nõukogu või täiskogu on tunnustanud, et kallaletung on aset leidnud. Selle vaate järgi polnud liidu üksikutel liikmetel õigust otsustada, kas tarvitada majanduslikke sanktsioone või mitte. Sõjaliste sanktsioonide suhtes seevastu oldi üksmeelel, et need on vabatahtlikud, s. o. iga riik võib otsustada, kas ta võtab osa ühisest sõjalisest tegevusest kallaletungija vastu. Ei olnud kahtlust, et sõjaliste sanktsioonide tarvitamine oleks tähendanud sõtta astumist nn. kallaletungijaga nende Rahvasteliidu liikmete poolt, kes võtaksid sõjalisi sanktsioone tarvitusele.

Sanktsioonide süsteemis omas meile erilist tähendust sõjataoline abinõu, mis kohustas RL liikmeid laskma läbi üle oma pinna ühe või mitme RL liikmesriigi sõjavägesid, kui see tunnustatakse vajalikuks selleks, et see läbiminevi sõjavägi atakeeriks riiki, kes on tunginud kallale mõnele RL liikmele. Seda kohustust vaatlesime alati kui mittesunduslikku, lu g e d e s t a sõjaliste sanktsioonide liiki.

Seda abinõu pole iialgi kasutatud. Tema kohaldamisel oleks tekkinud suuri juriidilisi ning poliitilisi raskusi. Meile on olnud alati selge, et meie ei

Välisminister K. SELTER

laseks võõrast väge oma pinnale, sest see tähendaks meie kiskumist sõtta ja meie maa muutmist võõraste riikide vahelise sõja tallermaaks.

Kogemused näitasid, et ka majanduslike sanktsioonide tarvitamise väga võimalikuks tagajärjeks oleks sõjaline kokkupõrge, millist võimalust iga Rahvasteliidu liige, kes oleks RL otsusel kohaldanud sanktsioone, oleks pidanud arvestama.

Sanktsioonid olid mõeldud tõhusaks vahendiks üldise julgeoleku kindlustamiseks. Nad oleksid seda ka olnud, kui oleks suudetud täita seks vajalike eeltingimusi. Kuid meie suureks pettumuseks jäid need täitmata. Nii jõudsime ikka enam veendumusele, et Rahvasteliidu universaalsuseta, desarmeerimise teostamiseta ja tülide lahendamise vahendite väljaarendamiseta sanktsioonid ei võinud kujuneda üldse julgeoleku kindlustuseks. Ilma nende eelduste täitmiseta tekkis olukord, et ühest küljest sanktsioonid ei võinud avaldada mõju kallaletungijale, teisest küljest nad ähvardasid asetada poliitiliselt hädaohtlikku seisukorda need väikeriigid, kes oleksid nõustunud tarvitama igal soovitaval juhul sanktsioone.

Selles olukorras pani kollektiivse julgeoleku süsteem väikeriikidele suuremaid kohustusi, kui nad seda kanda suutsid. Need kohustused olid võrratult suuremad kui sanktsioonidele rajatud julgeoleku tunne, mis pidi kompenseerima väikeriikidele

nende kohuseid. See asjaolu on põhjustanud elava reaktsiooni sanktsioonide süsteemi vastu.

Skandinaavia riikide valitsused teatasid juba 1936. a. suvel Rahvasteliidule, et seni, kuni pole teostatud vajalised eeldused kollektiivse julgeoleku täitmiseks, peavad nad tegema ka vastavaid järeldusi art. XVI järelduvate kohustuste rakendamisel. Hiljem 1937. a. ja käesoleva aasta alul täpsustasid Skandinaavia riikide valitsused veelgi oma suhtumist, deklareerides oma parlamentide ees, et nad kindlalt tahavad seada erapooletuse põhimõtte oma välispoliitika aluseks ja selle saavutamiseks jätavad endale vabad käed sanktsioonide suhtes, kuulutades need mitte-sunduslikeks ja mitte-automaatseteks.

Poliitilise olukorra areng sundis ka Eesti valitsust võtma kaalumisele suhtumise sanktsioonide süsteemisse. Pärast kaalumist esinesin väliskomisjonis käesoleva aasta juunis ettekandega, milles teatasin, et Vabariigi Valitsus peab vajalikuks avaldada, et Eesti ei saa tunnustada sanktsioonide sunduslikkust, vaid ta peab praeguses olukorras kitsendavalt tõlgitsema kohustusi, mis järelduvad RL põhikirja art. XVI. Samas tegin teatavaks, et valitsus peab tähtsaks selles asjas astuda ühiselt Läti ja Leedu ga. Väliskomisjon põhimõtteliselt pooldas neid seisukohti.

Riias peetud Balti välisministrite konverentsil informeerisin Läti ja Leedu välisministreid Eesti valitsuse seisukohtadest. Ühisel nõupidamisel otsustasime jätkata selle küsimuse selgitamist ja ettevalmistamist ja tarbe korral kohe kokku astuda selleks, et kooskõlastada Eesti, Läti ja Leedu valitsuste sellekohaste avalduste välist külge ja leppida kokku avaldamise viisi üle. Mina arvasin, et Eesti seisukoha avaldamiseks oleks olnud sobiv koht Riigikogu ja jäin ootama Riigikogu sügisest istungjärku.

Käesoleva aasta juulis astusid kokku nn. Oslo riigid, s. o. Soome, Rootsi, Norra, Taani, Hollandi, Belgia ja Luksemburg — uueks konverentsiks Kopenhaagenis ja tegid seal otsuseks tõsta küsimus üles Rahvasteliidu käesoleva sügisese täiskogus. See algatus töötas muuta küsimuse kiireks, viies ta juba sügisel otsustavasse järku, sest et küsimuse ülestõstmine RL täiskogus pidi kutsuma esile kõikide riikide seisukohtade avaldamise täiskogus. Selle tõttu tuli ka meil valmis olla selleks, et vajaduse korral avaldada Eesti Valitsuse seisukoht kõigepealt mitte käesoleva aasta oktoobris Riigikogus, nagu valitsus varem kavatses, vaid juba Rahvasteliidu Täiskogus tema käesoleva aasta septembrikuu koosolekul. Nii ka tuli. Pärast Rootsi ja Hollandi esinemist RL täiskogus Inglismaa avaldas ka oma valitsuse seisukoha, et sanktsioonid praeguses olukorras pole sunduslikud ja tegi ettepaneku, et kõik RL liikmed avaldaksid küsimuse kohta oma vaateid, missugune ettepanek võeti vastu. Informeerinud olukorrast Valitsust esinesin Täiskogu ees ja teatasin, et ka Eesti jätab endale õiguse otsustada, kas ja missuguses ulatuses ta kohaldab sanktsioone. Kuna meie olime vahepeal Läti ja Leedu välisministritega oma seisukohad kooskõlastanud ja vajalikud eeltööd teinud, järgnesid otsekohe ka samasisulised deklaratsioonid Läti ja Leedu poolt. Siinkohal poleks üleliigne märkida, et muutunud poliitiline olukord, samuti menetluse areng RL täiskogus kohustasid valitsust tegutsema viivitamatult, mispärast kõrvale langesid esialgsed lootused — kujundada ja avaldada Eesti, samuti teiste Balti riikide seisukohti kodu, kodustes oludes ning kuu aja võrra hiljemalt. Konstateerin ühtlasi, et Balti riikide seisukohavõtt toimus täielikus üksmeeles ühiste nõupidamiste tagajärjel. Pole üleliigne märkida, et üksikute riikide teadaannete kujundamine ja viimistle-

mine toimus täiskogu töö kestel, olenedes suurel määral üldvaidluste arenemisest täiskogus.

Minu poolt RL täiskogus avaldatud teadaanne kanti ette Riigikogu mõlema koja välis- ja riigikaitsekomisjonide ühisel koosolekul, kus tunnustati, et valitsus on toiminud otstarbekohaselt.

RL kuuendas — poliitiliste küsimuste komisjonis, kuhu asja lähem arutamine anti, avaldas veel palju teisi riike — kokku 26 — samasisulise deklaratsiooni. Kuna mõne RL liikme poolt avaldati vastupidiseid vaateid sanktsioonide süsteemi sunduslikkuse mõttes, siis konstateeris täiskogu poolt vastuvõetud aruanne järgmist: „on üldiselt tunnustatud, et sõjalised abinõud kallaletungija vastu, mis ette nähtud art. XVI, pole sunduslikud. Mis puutub aga majanduslikesse ja rahanduslikesse sanktsioonesse, siis suur arv riike on deklareerinud, et praeguses olukorras nad ei või ennast lugeda kohustatuiks automaatselt rakendada neid abinõusid võimaliku konflikti puhul. Need deklaratsioonid väljendavad üksikute riikide seisukohti ja paljudel korradel nad määravad ulatuse, millises pakti art. XVI rakendamise seniste kogemuste valgusel ja praeguses olukorras tahetakse edaspidi täita paktilist tulenevaid kohustusi. Täiskogu otsustas lisada kõik tehtud deklaratsioonid oma aruandele, ilma et ta formuleeriks oma arvamist nende ulatuse või nende kaudu loodud faktilise olukorra kohta.”

Täiskogu aruande vastuvõtmise järel tekkinud olukord on meie arvates järgmine. Riigid, kes esinesid deklaratsiooniga, millega nad tunnistasid sanktsioonid mittesunduslikuks, on sellega taganud enestele ja jätnud ka teistele võimaluse iseseisvalt otsustada, kas ja mis ulatuses nemad on nõus tarvitama sanktsioone, ilma et nad oleksid seotud kohustusega seda teha. Seega on nad loonud vajalikud õiguslikud eeldused erapooletuse säilitamiseks sõjas teiste riikide vahel.

Praegu ei ole tunnismärke, mis lubaksid oletada Rahvasteliidu pakti reformi peatset teostumist ja nende probleemide lahendamist, mille taga takerdub tänapäeval rahvusvahelise julgeoleku süsteemi väljaarendamine meile soovitavas ulatuses.

Meie ei hakka pikemalt kirjeldama — missugustel põhjustel on maailma asjad arenenud nõnda kurvalt, et 18 aastat pärast RL asutamist 26 tema truimat liiget on sunnitud täpsemalt ja piiravalt määrama oma kohustusi sanktsioonide suhtes, mis ette nähtud RL pakti art. XVI ja moodustasid olulise osa RL julgeoleku süsteemis. Võime vaid konstateerida, et ei Eesti ega teised väikesed riigid pole olnud selles süüdi. Nad vaid polnud võimelised oma õlgadel ülal hoidma kollektiivse julgeoleku süsteemi, mida mitu suurriiki pole kunagi enda suhtes mõelnud teostada.

Siit sealt väikeriikide seast on kuulda kibestunud järelehüüdeid RL aadressil. Meie arvates on need tingitud petetud mugavatest, liiga suurtest lootustest, mida pandi RL-le. Unustati, et seni pole ükski rahvusvaheline poliitiline instituut olnud igavene. Kuna Püha Alliansis suutis säilitada surnu-aiarahu Euroopas 30 aasta kestel, siis peame olema tänulikud RL-le selle eest, et tema esindas enda poliitilist süsteemi, mis võimaldas kosutavat rahu Euroopale 15 aastat. Selle aja jooksul on parandatud vanu haavu, suurendatud tarbainete valmistamist enneolematu ulatuseni, arendatud kõikjal sotsiaalolusid ja kasvatatud meie, — s. o. sõdadest ja revolutsioonidest läbi käinud end. liinisõdurite asemel uut inimpõlve. Eesti rahvas oskab hinnata sedagi.

Sanktsioonide süsteemi sunduslikkuse likvideerimisega, samuti Müncheni kokkuleppega on jõudnud lõppjärku areng, mis algas 1931. a. Tulemusena on tekkinud uus poliitiline olukord, mis nõuab kõikidelt riikidelt järelemõtlemist edaspidise üle. Seda teeme ka meie viivitamatult, kuid ilma paanikata, pidades silmas neid kõrgeid ideale, mille nimel eesti rahvas on võidelnud, kuid ühtlasi ilma sentimentaalsuseta ja eelarvamusteta. Riigikogul on teada, et viimasel ajal on meie poolt ikka kindlamalt toonitatud Eesti välispoliitika erapooletuse põhijoont.

Erapooletuse mõte ei ole meile uus ja konjunktuuriline, vaid sügav veene. Millest oli tingitud see meie veene?

Balti mere kallas on olnud korduvate võitluste tallermaaks sajandite jooksul. Temas on otsinud oma imperialistlikkudele eesmärkidele tuge ja uusi väljavaateid rahvad läänest ja idast, hoolimata eesti ja teiste Balti mere rahvaste inimlikust ja pühast õigusest ise valitseda oma maad ja teenida oma kultuuri. Meie maad on vaadeldud korduvalt kui läbikäiku või hüppelauda. Ent need, kes siit on katsunud läbi minna, on hävinenud.

Meie teame, et Balti maade vallutamine germaanlaste poolt pidi viima paratamatalt konfliktini slaavlastega. Liivi ordu tungiga itta langes ühte moskvalaste tung karistada ja kui võimalik alla heita neid uustulnukaid, kes olid ilmunud lääne poole Pihkvat ja tekitasid Moskva piirimaadele ebamugavust.

Need tungid põhjustasid Liivi sõja. Moskva tsaari Juhan Hirmsa sõjakäiguga algaski Eesti rahva suurimate kannatuste ajajärk. See nn. Liivi sõda oli sisult Eestimaa laastamine ja rahva hävitamine. Nörkevale ordule tõttasid appi Poola, Taani ja Rootsi ja sõda kujunes rahvusvaheliseks. Selles sõjas hävines ordu.

Mitte kaua hiljem puhkes Poola ja Rootsi vahel trooninõudluse sõda, mille tallermaaks oli Eesti.

Hilisem konflikt Rootsi ja Vene vahel, mis lõppes Kärde rahuga 1661. a., samuti Rootsi ja Poola vahel, mis lõppes 1660. a. Oliva rahuga, olid meile sama võõrad kui kurnavad.

Põhjasõda ületas oma tigiduses isegi Juhan Hirmsa Liivi sõja saavutused. Tuhandete viisi veeti Venesse vangid eestlasi. See sõda hävitas paiguti $\frac{2}{3}$ eesti rahvast. Selles sõjas varises Rootsi suurriik.

Juhan Hirmsa poolt julmalt alatud ja Peetri poolt lõpetatud tung läände üle meie viis paratamatult uuele kokkupõrkele germaanlastega. See kokkupõrge viibis ainult seni, kui tekkis uus suur germaanlaste riik — Saksamaa.

1917. a. hävines Vene tsaaririik sõjas Saksamaaga selle poliitika tagajärjel, mis Juhan Hirmsus alustas ja Peeter I ning Katariina II nii paljutootavalt jätkasid.

Eesti Vabadussõda katkestas selle sajandeid kestnud metsiku eksperimenteerimise.

On arusaadav, et kõnesoleval ajajärgul XIII—XIX sajandini ei võinud olla mingit edu rahuageade tööl, kui lõpmatutes imperialistlikkudes sõdades perioodiliselt hävitati mitte ainult juurdetoodu ja uudselt loodu, vaid ka see, mis leidis siin meie esimesel iseseisvuse ajajärgul. Erapooletud vaatlejad ütlevad, et eesti rahva välise kultuuri tunnus — ta riietus oli 18. sajandil sama mis muinasaja lõpul. Sama võrdlus maksab ka rahva üldise kultuuri suhtes. Rahvastik ise kõikus korduvalt 200 000—500 000 vahel.

Unustades hetkeks oma saatuse, konstateerime, et ka need riigid, kes püüdsid oma huvides kasutada Baltimaid, on maksnud selle eest kallilt.

Võime öelda, et kõik suurriikide valitsejate Balti mere plaanid on osutunud seiklusteks, mille ohvriks on toodud rahvaste õigused ja rahulik areng ning oma sõdurite elu. Elementaarne loomulik mõistus sunnib järeldama, et siin on rahvaste piirid, mida ei suuda muuta mingi strateegiline idee. Neil ideedel on olnud vaid ajutine edu, millele varem või hiljem on saatuslikult järgnenud paratamata kokkuvarisemine ja ikka sääraselt, et esialgne võidurikas vallutaja on lakanud olemast suurriik oma vallutuste tagajärjel.

Iga rahvas on kõlbeline eesmärk omaette, aga mitte vahend. Mis puutub aga territooriumisse, siis peame ütleva, et meie maa, nagu näeme, on samuti nagu slaavi või germaani või Helveetsia, Belgia ja Madalmaade ruumid, iseseisev ruum, mis on määratud igavesti teenima eesti rahvast ja tema kaudu — üldist rahu ja inimkonda.

Nii selge kui see seisukoht on igale meie seast, sama selge on, et meie ise ei võtaks osa ühe oma naabriga tema sõjalistest seiklustest, sest näeme minevikust, et ei ole võimalik muuta rahvaste piire Balti mere kallastel ja et need rahvaste etnograafilised piirid on olnud ja jäänud ka riikide poliitilisteks piirideks, mille muutmise katsed on nõudnud hiigla ohvreid, kuid on ebaõnnestunud.

Pidades silmas mineviku kurbi kogemusi rajas Eesti pärast Vabadussõda oma välispoliitika erapooletusele. Juba Eesti iseseisvuse manifestiga deklareeris Eesti Maapäeva vanemate nõukogu, et „Eesti Vabariik tahab kõigi naabrite ja rahvaste vastu pidada täielikku poliitilist erapooletust ja et loodab ühtlasi kindlasti, et tema erapooletusele nende poolt täielikku erapooletusega vastatakse.“ Sellele järgnes Ajutise Valitsuse deklaratsioon 30. nov. 1918. a., et „Eesti on erapooletu maa, kes elab sõbralikus vahekorras kõigi rahvastega.“ Eesti-Vene rahu- lepinguga arendati seda mõtet ja saavutati talle esimene rahvusvaheline edu. Rahulepingu art. V ütleb, et „kui Eesti alatine neutraliteet rahvusvaheliselt tunnustatakse, siis kohustub Venemaa ka omalt poolt seda neutraliteeti pidama.“

Eesti organiseerudes RL julgeoleku süsteemi katkes ajutiselt Eesti erapooletuse juriidiline arendamine. Selle asendas lootus kollektiivsele süsteemile, millelt oodati vastutasuks vähemalt sama julgeolekut, mida töötas meile anda endine individuaalne suund.

Meie arvame, et nüüd, kus RL paktile rajatud kollektiivse julgeoleku süsteem on näidanud oma suurt nõrkust, on loomulik, et Eesti pöördub tagasi poliitilisele joonele, mida ta jälgis enne meie organiseerumist kollektiivse julgeoleku süsteemi.

Mul oli juba au eespool ette kanda kõrgealusele rahvaesindusele need sammud, mis mina Vabariigi Presidendi ja Valitsuse volitusel astusin selleks, et vabaneda RL pakti automaatsetest sanktsioonide kohustustest. Sellega oleme loonud juriidilised eeldused Eesti neutraliteedi kujundamiseks ja maksmapanemiseks, nii kui põhiseaduslikud asutised peavad seda vajalikuks.

Lisaks sellele võin juba nüüd ütelda, et Eesti Valitsus vaevalt kunagi nõustuks kohaldama sanktsioone, mis tähendaks meie astumist sõtta. Ees-

kätt maksab see RL pakti art. XVI ette nähtud vägede läbilaske kohustuse suhtes, missuguse kohustuse täitmine — ei ole kahtlust — tähendaks Eesti muutmist sõjateatriks. Eesti-Läti kaitsesepingu juriidiline külg ei vaja siinkohal seletamist, kuna meie vaatleme Eesti-Läti neutraliteeti ühise tervikuna.

Analüüsides erapooletuse sisu tähendan, et erapooletus ei ole ainult õigus, vaid ta paneb meile ka kohuseid. Ta kohustab juba rahua ajal avalikus elus maksma panema sallivuse vaimu kõikide riikide vastu. Suhtumine teistesse riikidesse ning valitsustesse peab olema üldjoontes säärane, et ei saaks teha põhjendatud etteheiteid erapoolikuses. Muidugi ei takista see ei riigil jälgida neid kohustusi, mis tal kogunevad rahvusvaheliste instituutide ja teiste riikide suhtes ega kodanikkudel avaldada informatsiooni ja oma hinnanguid rahvusvahelise poliitika olude ning sündmuste kohta ega ka teiste riikide siseolude kohta, eeldades, et see ei võta iseloomu, mis ei vastaks erapooletutes riikides üldiselt maksvuselt olevatele kommetele.

Erapooletus kohustab meid kõvendama riigikaitset selleks, et meie suudaksime kindlustada riigi piiride puutumatumust ja võita meie erapooletuse austamist teiste poolt.

Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule esitatud Erapooletuse Seadus ei sisalda erapooletuse ametlikku deklareerimist, vaid erapooletuse sisulise korraldamise reeglite kõrval ta sisaldab normi, et neid reegleid hakatakse kohaldama Vabariigi Presidendi otsusel. Nende reeglite kohaldamisele võtmine osutub vajalikuks sõja puhkemisel teiste riikide vahel. See seadus ei käsita sammusid, mida Vabariigi President ja tema ülesandel Valitsus võivad pidada vajalikkudeks ja kasulikkudeks Eesti erapooletuse ametlikuks kujundamiseks juba rahu ajal.

Siirdudes Eesti vahekordate valgustamisele teiste riikidega tähendan sissejuhatuseks, et Eesti RL julgeoleku süsteemis pole unustanud tõe, et väike riik peab kõigepealt hoolitsema oma vahekordate eest naabritega ja teiste riikidega, kellega igapäev kokkupuutumist. Toimunud selle põhimõtte järgi, tunneme enese ümber sõbralikumat ja rahulikumat õhkkonda kui mõnigi teine maa. Juba Peaministri poolt Riigikogule k. a. juunis ettekantud Valitsuse deklaratsioonis kriipsutati eriliselt alla, et Valitsus loeb oma välispoliitika ülesandeks eeskätt arendada oma suhteid naabritega ja riikidega, kellega meil igapäev kokkupuutumist. Kuigi sellest deklaratsioonist pole möödunud pikka aega, võime märkida mõnegi sammu selles sihis.

Eesti suhted Soomega pole rajatud mitte ainult veresugulusele ja kultuuriühtlusele ja tervetele kaubavahetuse eeldustele, vaid ka üldistele elulistele huvidele Soome lahes. Kui Soome peaminister Cajander 9. septembril väitis, et Soomel ei ole ükskõik, kes on peremees Eestis, samuti nagu Eestil pole ükskõik, kes valitseb Soome lahe põhjakaldal, siis leidsid need sõnad — öelduna murelikul ajal — meie maal üldise tunnustuse, sest neis lihtsates sõnades on avaldatud ka eesti rahva vaated Eesti-Soome sideme kohta.

Eesti-Soome vahekordate arendamine on suurelt jaolt eesti ja soome rahva kättes, sest aasta jooksul sõidavad paljud tuhanded Eestist Soome ja sealt siia selleks, et õppida tundma ja hindama teineteist ja teineteise maad.

Valitsustele on meeldivaks ülesandeks, vastavalt eesti rahva laiade masside soovile, aidata kaasa mõlemat maad ühendava sideme kindlustamiseks. Kuid enam kui Valitsuse pingutused on Eesti ja Soome vahekordate

arendamiseks suutnud teha iga-aastased kokkusaamised Eesti ja Soome kõrgeaulikkude presidentide vahel.

Viimasel aastal sõlmitud kaubanduslik lisakokkulepe ja kultuurkonventsioon esinevad loomulikkude etappidena Eesti-Soome suhete arengu teel. Selle arengu väliseks tunnuseks võime lugeda Soome haridusministri Hannula, siseminister Kekko, rahaminister Tanner ja Soome panga presidendi Ryti ning soome majandus- ja kultuuritegelaste arvuka pere külaskäike Eestisse, samuti meie ametlike isikute ning seltskondlike tegelaste külaskäike Soome.

Eesti vahekorda Lätiga määravad liidusuhted, ühised elulised huvid Balti ruumis ja vastastikune lugupidamine. Eesti avalikkuses on varematal aegadel väljendatud teatavat arvustust eesti vähemuse ja eesti hõimude kohtlemise kohta Lätis, samuti Eesti ning Läti iseseisvuse eest Läti territooriumil langenud eesti sõjameeste mälestussamba küsimuse üle. Need küsimused on meile hingeliselt tähtsad. Meie usume, et meie ühisel nõul Läti Valitsusega, kellest meie teame, et tema soovib sama tõsiselt kui meiega süvendada sõprust ja liidutundeid kahe maa vahel, leiame mõlemaid pooli rahuldava lahenduse eespool nimetatud küsimustele. Sääraste küsimuste kõrvaldamisega nii Läti kui Eesti poolel jõuaksid meie vahekorrad roobastele, kus neid ei suudaks riivata jooksvalt esilekerkivad asjad. Nende esilekerkimine on naabrite vahel loomulik. Oleks eksitus, kui keegi tahaks hakata tegema tähtsaid poliitilisi järeldusi neist jooksvast küsimusist.

Vahekord Leeduga süveneb ja muutub tihedaks, mida soodustab suhete normaliseerimine Leedu ja Poola vahel, samuti viimase aja tihe koostöö kui ka üldisest poliitilisest olukorrast järelduv väikeriikide vajadus — hoiduda rohkem kokku.

Suhted Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga on püsinud endiselt heanaaberlikud. Teatud muret olid tekitanud piirivahejuhtumid k. a. veebruaris Peipsi järvel. Meie poolt olid tehtud siis kohe N. S. V. Liidule ettepanekuid seniste piirivahejuhtumite selgitamiseks ja edaspidiseks vältimiseks. Hiljem on neid meie saatkond Moskvas korranud.

Kokkusaamisel minu ja Nõukogude väliskomissari Litvinovi vahel Genfis olid kõne all ka Eesti ja N. S. V. Liidu suhete arendamisesse puutuvad küsimused. Mina usun, et on olemas kindlaid eeldusi Eesti ja N. S. V. Liidu suhete soodsaks arendamiseks, sest ka N. S. V. Liidu Valitsus on samuti nagu meie alati kinnitanud, et ta eesmärgiks on rahu säilitamine.

Eesti vahekorrad Inglismaaga on traditsiooniliselt usalduslikud. Inglismaa otsekohene ja sõbralik suhtumine Eestisse on proovitud rasketel aegadel. Kultuurilist lähenemist meie vahel kindlustab inglise keele ja kirjanduse levik Eestis. Majanduslik läbikäimine kasvab ja ületab kaugelt meie kaubandussuhted teiste maadega.

Eesti hindab kõrgelt Inglismaad kui rahu tegurit. Sellepärast ei leidu kuskil maal rohkem kui Eestis inimesi, kes sellise poolehoidu ja heasoovlikkusega oleksid jälginud Inglismaa vana peaministri tema rahu teekondadel käesoleva aasta septembris.

Mineva aasta suvel külastas Eestit Inglise välisministri abi, Hispaania asjus mittevaheseisemise komitee esimees, lord Plymouth. Ta võitis Eestis palju sõpru. Nüüd, millal on jõutud võraste leegionäride äraviimiseni His-

paaniast, tuletavad lord Plymothi eesti sõbrad jällegi kord meelde teda kui inimest, kes suure visadusega ja eduga on võidelnud rahu eest.

Suhted Poolaga on rajatud eesti ja poola rahvaste vastastikusele lugupidamisele ja ühistele elulistele huvidele Balti meres. Eesti-Poola silmapaistvalt heade suhete väliseks tähtsaks tunnuseks oli Poola välisministri külaskäik Eestisse k. a. juunis. Sõbralik läbisaamine, vastastikune tähelepanu ja teineteise eluliste huvide mõistmine Eesti-Poola suhetes on muutunud kindlaks traditsiooniks, mis viimastel aegadel on muutunud aina tugevamaks.

Märgin heameelega, et suhted Saksa maa ja on mõlema poole hoolitsusel järjekindlalt arenenud. Mäletatavasti pole neid vahakordi tumestanud mingi tõsisem juhtum. Küsimused, ka kõige raskemad, näit. maareformist tingitud tasumaksimise küsimus Saksa kodanikele, mis aja jooksul Eesti-Saksa suhetes ja läbikäimises olid tekkinud, on ikka kokkuleppel lahendatud ja jäädvalt kõrvaldatud teineteisega läbikäimise teelt. Asjalikkus, millega mõlemad pooled igal üksikul juhul on püüdnud mõista ja võimaluste kohaselt rahuldada teineteise õigustatud taotlusi, kindlustab meie usku, et Eesti-Saksa suhete arengul on head eeldused, ja lubab loota, et need suhted muutuvad traditsiooniks ning ühtlasi julgustavaks ja rõõmutavaks näiteks heast läbisaamisest kahe iseseisva riigi vahel.

Suhetes teiste riikidega pole juhtunud midagi, mis vajaks esiletõstmist.

II.

Välisministri lõppsõna Riigivolikogus 19. okt. s. a.

Lugupeetud Riigivolikogu liikmed. Nende sõnavõttude puhul tahaksin omalt poolt lõpuks peatuda mõne küsimuse juures, mis sõnavõtjate poolt olid eriti osutatud.

Kõigepealt peatuksin küsimuste juures, mis puutuvad Eesti suhetesse üksikute välisriikidega, just sellepärast, et sellel alal sõnavõtjaid oli kõige vähem.

Viimasena rvkl. härra Ruus tõstis üles mõned küsimused, mis vajaksid minu arvates parlamendi kõnetoolil äramärkimist.

Kõige esiteks osutas härra Ruus sellele, et Eestis ei olevat lubatud vene ajakirjanduse müük. Valitsuse seisukoht selles küsimuses on säärane, et meie ei ole kunagi põhimõtteliselt ühe välisriigi ajakirjanduse Eestis müügi ega leviku vastu olnud ja meie oleme nõus iga välisriigi ajakirjanduse müüki ja levikut Eestis lubama, eeldusega, et selles riigis ka Eesti ajakirjandust vabalt müüakse ja levitatakse.

Edasi osutas härra Ruus, et Leedu valitsusele on mingi riigi poolt esitatud ettepanekud, et Leedu terve oma põllumajanduse tootmise müüks just sellele riigile. Selle kohta ilmus ajalehes hiljem õiendus, et see teade ei vasta tõele ja mina tahaksin seda ühenduses siinkohal konstateerida.

Kõik sõnavõtjad osutasid sellele tähtsusele, mida sisepoliitikal on ka välispoliitika kohta. Meie teame juba õige vanadest aegadest, et teatud juhtudel, kus riike ähvardas väline hädasoht, kus riikide väline hädasoht muutus kriitilisemaks ja muret tekitavamaks, et neil juhtudel riikides pandi maksma eriline seisukord. See oli juba vanas Roomas nii ja nii on see korraldatud kõikides riikides ka hiljem seda. Kui nüüd Euroopas mitte välispoliitiliste suurte reformide ning suurte murrangute pärast ei ole mitte niisugune mure tekkinud Euroopa saatuse üle, vaid mure on tekkinud just

seepärast, et Euroopas on osutunud kahesuguse riikliku sisemise korraga maid, kus ühes on võim täiesti kontsentreeritud valitsuse kätte, teises kohas võimu kasutamine on raske ja aeglane, siis meie näeme, et neis riiges, nn. demokraatlikes riiges, kus see võimu kasutamine palju aeglasem on, on viimasel ajal suuri pingutusi tehtud selleks, et võimu kasutamist teha kiiremaks ja kontsentreeritumaks. Meie näeme seda isegi sääraustes põlistes demokraatlikes riikides nagu Šveits, kus viimaste aastate jooksul on suuri poliitilisi samme ette võetud selleks, et võimu tarvitamist teha tugevamaks.

Meil on täna näiteid ette toodud Inglismaalt, aga meie kõik teame, et Inglismaa võimu rakenduses üldjoonis, niivõrd kui küsimus puutub suhtlemisse parlamendiga, vastab Eesti võimukäsitusele. Meie teame, et Inglismaal valitsuse seljataga seisab suur parlamendi enamik ja meie teame, et valitsus, olles rajatud sellele enamikule, õige mitmeks aastaks õige vabalt võib seda oma võimu käsitleda. Aga meie näeme ühtlasi ka, et Inglismaal viimastel aegadel just parlamendi ja valitsuse ringkondades ja ajakirjanduses rõhutatakse seda, et Inglise võimu rakendamine siiski nii ei ole kontsentreeritud ja nii kiirelt ei reageeri, kui mõnes Euroopa autokraatses riigis, ja seepärast toonitatakse, et Inglismaa ainult sel juhul suudab olla tugev ja vastu panna nendele poliitilistele vooludele, mis mujal käimas, kui tema võimurakendamine tehakse veel tugevamaks. Selle, et Eestis viimaste aastate jooksul on valitsenud sisemine rahu ja usaldus presidendi ja ka valitsuse vastu, ja ainult selle tõttu on Eestis võimalik olnud oma välissuhteid nii püsivalt korraldada, et praegu võime konstateerida, et meie vahekorrad on kõigi riikidega sõbralikud.

Nüüd ma tahaksin veel tähendada ühele arvamisele, mida siin ette tõi härra Gustavson, et Eesti välispoliitika ei olevat ühtlane sisepoliitikaga. On õige, et mõnes riigis, samuti nagu meilgi mõnikord tehakse, puudutakse teiste riikide siseasja, ja on õige, et mõnes riigis on vahest ka, võib olla, silmatorkavalt Eesti siseasju puudutatud, ja on õige, et Välisministeeriumil nendes küsimustes on tulnud teistes riikides omi seisukohti avaldada ja ka osutada nendele ülesannetele, mis Eesti sisepoliitika ees seisavad. See ei tähenda aga mitte, et meie välispoliitika viimaste aastate jooksul sisepoliitikast diametraalselt lahku oleks läinud, vaid see tähendab, et probleeme selgitatakse seal, kus nad tekivad. Meie oma maal viimaste neljaviie aasta jooksul sündinud suur sisepoliitiline murrang on Eesti rahvaliikmetel niivõrd silme ees, et nende selgitamine ei ole seadnud suurt ülesannet, küll aga on tulnud Välisministeeriumil selgitada neid küsimusi riikides, kus meie probleemid ja nende lahenduse edu võõrad olid. Ma võin siin rahuldustundega konstateerida, et riikides, kus meie probleemid veel võõrad olid, on need viimaste aastate jooksul kord-korralt selgemaks saanud ja isegi käesoleva aasta jooksul on neis riikides avaldatud meile poolehoidu ja imetust, et meie oleme rasketest olukordadest suutnud nii ruttu üle saada.

Üks eelkõnelejaist, rykl. Gustavson, tähendas, et meie ei arenda küllaldaselt oma sõprust demokraatlike riikidega. Ma tähendaksin sellele, et Eesti ei tohigi arendada oma sõprust ainult demokraatlike riikidega, vaid peab arendama oma sõprust kõikide riikidega. Meie välispoliitilise suuna kindel alusjoon on kogu aeg olnud see, et Eesti ei tohi ühineda mingisuguse ideoloogilise blokiga ja seda kindlat alusjoont oleme oma välispoliitikas pidanud 100%-liselt. See vaade ja see seisukoht on püsinud meie

rahva seas kui ka välisministeeriumi poliitikas ja selles asjas ei kavatse välisministeerium mingeid muudatusi ette võtta.

Prof. Piip möödaminnes osutas sellele, et ajaloo esile toomine ei ole poliitikas alati andnud suuri tagajärgi ega omanud suurt tähendust. On päris õige, et on parem, kui ajalugu vähem ette tuuakse ja et ka parlament ei tohiks ajaloo ossa rohkem laskuda kui hädavajalik. Ma tahaksin aga siinkohal rõhutada, et iga välispoliitika on tingitud tema geograafilis-poliitilisest asendist ja et see geograafilis-poliitiline asend kujuneb välja ajaloo teede läbi ja ajaloo sündmuste läbi. Toodi ette Eesti hädasohtlikku asendit ja härra Piip ütles õieti, et meie oma jõududega välja tulla ei saaks. Rõhutan, et Eesti oma asendi poolest ei ole sugugi halvemas olukorras kui terve rida suuri kultuurilisi Euroopa lääne-riike, eeskätt kas või Hollandi, kus samuti sadade aastate jooksul selle maa pärast võideldud on ja kus samuti arusaamisele on tulnud, et rassiliste rahvaste piirid on kindlustatud ja neid ei saa muuta.

Mulle tundub, et nende tõdede selgeks tegemisel seisab meil ees suur ülesanne, aga ma usun, et kui meie seda kõik teadlikult teeme, siis ka eesmärgile jõuame.

Härra prof. Piip omalt poolt osutas veel kollektiivse julgeoleku mõttele ja ma pean siin sajarprotsendiliselt härra prof. Piibuaga ühinema, et riikide julgeolek üldiselt rajatud peab olema kollektiivsele julgeolekule. Ma olen härra prof. Piibuaga selles ka täitsa ühel arvamisel, et kollektiivne julgeolek ei tarvitse alati olla Rahvasteliidu kollektiivne julgeolek. Praegusel momendil avaldatakse kahtlust, kas see kollektiivne julgeolek üldse veel eksisteerib? Kuid meie arvame, et see kollektiivne julgeolek ei ole siiski lakanud teotsemast, vaid Euroopas, nagu terves ilmas, püsib moraalsel poliitikas, mis takistab haaramast iga moment relva järele. Meie näeme, et 1878. aastast, s. o. Vene-Türgi sõja lõppedes, õige pikka aega enne Maailmasõda valitses teatud kollektiivne julgeolek, kuigi mitte sel kombel, nagu väikesed rahvad seda võiksid soovida. Kuigi tänapäeval seisame Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku teekonna lõpul, siis võime öelda, et kõigi väiksemate rahvaste soovid Euroopas on, et varem või hiljem jõutaks uuele kollektiivsele julgeolekule juba püsivalt ja sellekujuliselt, kui see möödunud aastatel on olnud.

Lõpuks tahaksin puudutada parlamendi enamiku ja vähemiku küsimust. Ma arvan, et siin võib paralleele tõmmata Eesti ja Inglise parlamentide vahel. Valitsusel on mõnikord teatud mitmesugustel põhjustel tarvis, et üht küsimust parlamendis läbi arutataks ja arvamusi öeldaks. Kui parlamendi enamik seda otsekohe ei pea vajalikuks, leides, et valitsuse sammud välispoliitikas väärivad heakskiitmist, siis valitsusel ei jää muud üle, kui avaldada tänu parlamendi enamikule selle eest. Kui aga valitsus soovib, et teatud küsimusi läbirääkimise korras parlamendis arutatakse mõnesugustel põhjustel ja käesoleval juhul põhjus on see, et valitsus soovib Rahvasteliitu suhtlemise küsimuses ka parlamendi vähemiku seisukohti ära kuulda, siis ei ole midagi erakorralist, mida peaks enamikule ette heitma. Seda tuleb ette Inglise parlamendis ja eriti viimasel parlamendi arutlusel välispoliitika küsimuse üle, kus samuti parlamendi enamik oli valitsuse välispoliitika rahul. Kuid selleks, et maa arvamist välja tuua, valitsus pidas vajalikuks parlamendis küsimusega välja tulla. Kui käesoleval juhul mingi arusaamatus vähemiku ja enamiku vahel on aset leidnud, siis

sellest, et valitsus ei ole õigeajaliselt teatanud soovist, et soovib küsimust läbirääkimise korras parlamendis arutada.

Üks kõnelejatest avaldas arvamist, et kas Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku süsteemi langemisega ei ole Eesti kaotanud kõik ja leidis, et erapooletuse deklaratsioon või hoiak, mis Eesti enesele on võtnud, ei suuda kaitsta seda maad ja rahvast. Ma juba osutasin eespool sellele, et kollektiivne julgeolek, kuigi mitte Rahvasteliidule rajatud, vaid poliitiline kollektiivne julgeolek on siiski olemas. Aga peale selle tahaksin öelda, et niisugust lüüasaanud meeoleolu ei saa kuidagiviisi omaks võtta. Eesti seisukord 1918.—1920. a. oli välispoliitiliselt ja ka sisepoliitiliselt palju raskem kui praegu. Ja meie oleme nende aegade jooksul näinud palju raskemaid aegu kui praegu ja seepärast võime öelda, et meie võime täie optimismiga ja kindlusega vaadata tulevikku. Meie loodame, et ka need küsimused, mis viimaste aastate jooksul akuutseks on saanud, lahendatakse nii, nagu see Euroopa rahvastele ja rahule kasulik on.

JUHITAV DEMOKRAATIA?

Riigitegelaste viimaseaja sõnavõttud on esile tõstnud meil siiani käsitamata mõiste — juhitav demokraatia. Meie avalikku arvamist tegelikult kehastavad tegurid on neile juba endisest ajast külgesündinud tagasihoidlikkusega üle libisenud juhitava demokraatia mõiste käsitamistest ja üksik-asjalisemast sõelumisest. Seda elavamalt aga on reageerinud meie seltskondlik elu selle kõige laiemas ulatuses ja sügavuses. On reageerinud ja reageerib praeguigi.

Teil tarvitseb ainult tagasihoidlikult puudutada mainitud küsimust mõnel seltskondlikul koosviibimisel, ja kohe näete teie elevuse tekkimist. Juhitav demokraatia! Kuidas on see üldse mõeldav? — küsivad ühed. Demokraatia — see on ju rahvavalitsus. Aabitsatõena kooritakse teie silme ette kogu keeleteadus ja riigiõigus. Demos — see on rahvas, kratein — see on valitsema, demokraatia on seega rahvavalitsus. Kuidas saab nüüd rahvas, kes ise on oma valitseja, ise on oma juht, olla kellegi poolt juhitav? Nonsens, rumalus, öeldakse teile, ja kui teie mõne lisamärkuse suvatsete teha, siis alles näete reaktsiooni tekkimist — fašistiks, antidemokraadiks, tagurlaseks ja Jumal teab milleks teie siis muutute.

Juhitav demokraatia! Kuidas see üldse on mõeldav? — hüüavad teised. Autoritaarsus, jah, sellest saadakse küll aru. Aga juhitav demokraatia, see on lihtsalt silmapete, suitsukate autoritaarsuse katmiseks. Teile tuuakse ette kogu fašismi ja autoritaarsuse teooria, esildatakse autoriteete ja teadlasi ja hingatakse kergemalt, kui jõutakse lõppjäreldusele, et ega see juhitav demokraatia muud polegi kui autoritaarne kord. Kui aga teie suu lahti teete ja vastu tahate vaielda, siis vaadatakse teie otsa kui pidalitõbisele — neetud liberalist olete, sots-kommunist, virildunud demokraaditseja ja muud midagi.

Jah, palju, palju on inimesi, eriti aga veendumuslikes ja ühiselulisis küsimusis, kes ühtegi arvamust, mis nende mõttekäigule ei vasta, kuidagi ei suuda seedida, ilma et nende süda tugevasti kloppima ei hakka. Need haiged jätan mina käesolevaga rahule. Neid ei saa arvestada, sest kiirendatud südametegevus ei võimalda ühiselulisi nähtusi vaadelda külmalt, puhtobjektiivselt.

Maailma rahvaste ühiselu on viimaseil aastakümneil pöörase kiirusega mitmekesistunud. Arenev majandus, tehnika, kasvav rahvaarv ja tuhanded teised asjaolud ja põhjused on ühiselu siiani veel lahendamata probleemidele lisaks toonud suure rea uusi probleeme, mis endisest ajast lahendamata probleemidega jällegi omalt poolt käskivalt vajavad lahendamist. Nii on tekkinud suur lahendamata probleemide kogum, mille lahendamine ei ole suutnud sammu pidada nende tekkimisega. On tekkinud ühiselu probleemide lahendamisel ummik, mille tagajärgi meie igal pool üle maailma oma silmega võime jälgida. Kuid mitte ainult seda. Ühiselu suured probleemid on ummikusse sattudes omandanud palju terava iseloomu ja tähenduse, kui seda neil enne on olnud. Nii on sotsiaalse elu probleemide reas esile tõusnud rahvusprintsip, mille teostamine omalt poolt jällegi esile tõstab uudseid ja rahvaste ellu sügavalt lõikavaid nähteid; õigus täiele töötulemusele ja suund majanduslikule kui ka ühiselulisele solidaarsusele; ühiselu konstrueerimisel aga rahva suveräniteedi probleem.

Rahva suveräniteedi probleemi ellurakendamise viisid on omalt poolt üles tõstnud uue kogumi probleeme, mis jällegi omalt poolt vajavad lahendamist. Üheks lüliks selles lahendamata probleemistiku reas on ka demokraatia probleem.

Rahvaste ühiselu korraldamises näeme meie kuni tänapäevani võitlemas kahte teineteisele vastuseisvat mõttekäiku. Ühe mõttekäigu järgi peab ühiseluline ühik oma saatuse määrama ise, iseseisvalt, sõltumatult. Teine mõttekäik aga asub seisukohal, et hulkade saatuse määrajaiks on selleks eriti ülimalise võimu poolt kutsutud üksikisikud. Üks käsutab, teised alistuvad. Sic volo, sic jubeo. Ühe inimese tahe murrab kõikide teiste tahte. Et oma mõttekäiku juriidiliselt põhjendada, tuuakse oma motiivid transsendentaalsest metafüüsikast. Jumal tuuakse taevast alla ja inimese ajaline tegutsemine rajatakse Jumala tahtele. Jumala tahe pannakse ühiselulise korra aluseks ja ainukaitsjaks. Sellest järgnevalt selline autokraatne võimukord on igavene ja muutumata, ta ei ole kättesaadav ei inimestele ega inimese poolt loodavale õigusele. Autokraatse võimukorra kõrvaldamine on põhiliselt võimatu. Ta on kõrvaldatav vaid Jumala tahtel. Jumala tahe aga ei ole tajutav ega allu uurimisele.

Käesoleva sajandi mõtlevale ja juurdlevale inimesele ei ole aga ühiseluliste nähtuste rajamine transsendentaalsele metafüüsikale, ühiseluliste nähtuste tuletamine ja põhjendamine ülimalise võimuga vastuvõetav ega mõistetav. Ajastul, kus inimõistus on tunginud pea kõikide nähete tekkimise ja arengu algpõhjustesse, ei saa ühiselulisi nähtusi lihtsameelselt enam põhjendada ainultajutava „tabu’ga”. Seepärast on arenev inimõistus ka ühiseluliste nähtuste uurimisel ja selgitamisel kõrvale heitnud mõttekäigu, mis oma põhimõttes pooldaks mõnele üksikule inimolendile külgesündinud või mõnel muul seletamata põhjusel kaasaantud väeramata õigust teise isiku või teiste isikute üle.

Sellest väljudes seab demokraatlik teooria kõik kodanikud võrdseiks. Võrdseiks seaduse ees, mis on võrdne kõigile. Ta annab igaühele üksikult in abstracto võimaluse tõusta mööda sotsiaalse elu redelipulki ega tunnusta eesõigusi. Ta paneb pearõhu ainult üksiku isiku väärtusele ja tema omadustele. Kuna autokraatlik printsip alistab kõik üheainsa isiku võimule, seab demokraatlik printsip oma lähtepunktiks kogu rahvaterviku. Demokraatias on rahvatervik põhimõtteliselt ise vas-

tutav olemasoleva olustiku eest, mille vormijaks ja loojaks on ta ise.

Selles viimases seisnebki põhiline vahe demokraatia ja autokraatia printsiibi vahel, nimetagu meie viimast küll juhikorraks, küll autoritaarseks korraks. Sisuliselt jääb vahe ikkagi endiseks.

Ühiselulist olustikku saame meie vormida ja kujundada ainult tegevusega. Iga tegevuse eel käib kaalumine ja otsustamine. Kui meie otsustamise võimaluse, otsuste tegemise autokraatses korras ülemaise ilmutuse põhjal anname üksikule isikule, siis demokraatlikus korras põhimõtteliselt peab otsuse andma rahvatervik ise. Seda teostades satume meie agra demokraatliku valitsemiskorra piiridele, mis oma vormilises küljes pea täiesti näivad ühte sattuvat autokraatse valitsemiskorra piiridega.

Põhimõtteliselt, in abstracto, on kujutletav demokraatia, kes oma otsused annab igal juhul ise. Mõned Šveitsi kantonid liginevad sellele idealile. Neis otsustab väike kanton, seega väikese maaalalise ühiku rahvas oma tervikus kõik olulise. Lord Bryce sõnab nende kohta väga tabavalt: nad on õnnelikud ja õitsevad sealjuures.

Kuid seesugune õnn on lähemal vaatlusel vaid õnn väikeses toonurgas. Säärane õnn on teostatav ainult üsna väikesel ja hõredalt asustatud maaalal. Kus agra maaala avardub, kus rahvaarv juba tõuseb sadadesse tuhandetesse ja miljonitesse, seal muutub demokraatia otsene teostamine ülikeeruliseks, raskeks ja väga kalliks abinõuks, mis mõningaül praktilisil asjaoludel isegi ei ole teostatav. Seal peab rahvas oma ülimald õigused otsustamise peale loovutama oma esindajaile. See tähendab agra loobumist otsustamisõigusest asja üle. Võidakse otsustada ainult selle üle, kas usaldada ühte või mitte, kellele antakse otsustamisõigus. Siin on puhtal kujul tegemist ainult usalduse avaldamisega ette, sest ei otsustata ise, vaid volitatakse teist võtma vastu otsuseid ja neid teostama enese eest. Otsuseid, mis ei ole teatavad veel vähimalgi määral voliandjale enesele.

See on ju demokraatia õigus enesetapmisele! — ütlevad nüüd teile autokraadid. Ülimugav kord, kus valijaid tegelikult petetakse rahvaavalitsuse teostamatute põhimõtetega. Sest kui rahvas valib endale esindajad, kelledest ta ei tea, mis nad teevad, sest nad ei seo oma esindajaid imperatiivse mandaadiga, ei anna neile tegutsemise siduvaid juhtnõore, siis ei vali nad ju oma esindajaid, vaid valivad oma juhte. Ja kui see nii, siis olemegi otsapidi autokraatse korra juures väljas.

On vääramata tõsiasi, et otsene demokraatlik valitsemisviis rahva-masside eneste poolt ei ole teostatav. Samavõrra on vääramata tõsiasi, et kaudne demokraatlik valitsemisviis on teostatav ainult esindusliku süsteemi abil. Kuid selles süsteemis peituvad vormilisi iseärasusi, olgugi et nad mõnevõrra paistavad sarnanevat autokraatse korra tunnustega, ei saa meie pidada sellevõrra mõõduandvateks, et nad tumestaksid demokraatliku korra sisemist külge.

Tegelik elu, vastupidi teoreetilistele kaalutlustele näitab, et demokraatia viib paljude valitsemise asemel üksikute valitsemisele ja muutub üksikute valitsemiseks. Selle põhimõtte ülesseadmisega oleme meie kaugel sellest, et demokraatiale anda hävitavat otsust. Sugugi mitte. Samuti kui kõik ühiselulised reeglid, nii ka eelnimetatud reegel, mis viib inimkonna gruppe allkihistuste tekkimisele, seisab väljaspool hea ja kurja piire.

Demokraatia muutumist üksikute valitsemiseks on ammugi juba märgatud ning isegi loodud plaane selle vältimiseks. Tuletagem siinkohal meelde

läinud sajandi teisel poolel saksa sotsiaaldemokraadi Rittinghauseni katset tema poolt ideaalseks arvatud leiutise kaudu oligarhia ohtu kõrvaldada. Ta pani ette jagada kogu rahvastik seksioonidesse 1000 inimese kaupa, nagu see Preisi valimistel 1848. aastal kord sündis. Iga seksioon pidi ühel ja samal päeval teatavasse kindlaks määratud kohta kogunema ja koosoleku juhataja valima. Igal kodanikul pidi olema sõnaõigus, et sellega igal inimesel võimalus oleks ennast teha isamaale kasulikuks. Peale läbirääkimisi teostati hääletust. Hääletuse tagajärjed teatati valitsusesindajaile, kes need keskasutisesse edasi pidi saatma. Rahva enamik pidi seega igal juhul otsustama. Seaduseelnõusid ei tohtud üldse esitada. Valitsuse ülesandeks oli ainult teataval päeval kõik seksioonid kokku kutsuda ja neile ette panna kindlaks määratud küsimuse üle oma arvamisi avaldada. Kui nüüd seksioonid asja olid käsitlenud, võeti kokku nende arvamused ning arvamuste enamik pidi otsustama.

Tõsi küll, esitatud süsteem oli selge ja paistis esimesel pilgul ka tõesti olevat teostatav. Kuid tema läbiviimine jooksis siiski karile. Sest rahva-koosoleku psühholoogia allus sootuks teistele seadustele kui üksiku inimese psühholoogia. Oligarhia oht valitses sääraseil rahvakoosolekuil suuremalt kui muidu. Prantsuse ja itaalia sotsioloogid nimetavad seda masside vastutusvõime vähenemise seaduseks. Mass kaotab üksikisiku, võtab temalt tema isikliku väärtuse ja tema isikliku vastutusvõime. Suur massikoosolek ei ole võimeline andma õiglast ja erapooletut otsust. Suur massikoosolek ei ole võimeline kandma vastutust oma otsuse eest. Massikoosolek alistub kõige kergemini oma eestvedajaile.

Teisest küljest vaadeldes on suur mass oma enamikus asjast, mille üle ta peab otsustama, inkompetentne. Ta ei suuda orienteeruda ühiselu väga keerukais probleemides. Kahtlemata on õigus nendel, kes oma arvamuse toetavad rahvale näitele Inglismaalt, kus väga paljudelt kodanikelt otse tänaval küsiti, mida nemad pooldavad — kas vabakaubandust või kaitsetolte? Suur enamik inimesist ei olnud võimelised andma ja põhjendama oma otsust. Väike hulk inimesi, kes neile esitatud küsimusele õiged vastused andsid, olid majandusmehed, asjatundjad, teadlased, ühe sõnaga inimesed, kes kas kutseliselt või teoreetiliselt kõnes oleva küsimusega kursis seisis. Sellest masside inkompetentsusest tulevad väga paljud järeldused, et nüü nimetatud eeldus „rahva üldtahte“ on fiktsioon, mida tegelikult ei ole olemas. Nad asuvad igisukohal, et rahva tahe kui poliitiline tahe üksikisikute, juhtivate tegelaste poolt enne peab välja kujundatama, kui ta väljenduda saab rahva tahtena. Teiste sõnadega — rahva tahe tuleb luua nende tahte kaudu, kes rahva suveräniteedi teooria järgi alles rahva tahte kohaselt peaksid tegutsema.

Tegelik elu tõendab eeltoodud väidet. Kui meie võimu tuleme rahvast, rahva enamikust, rahvatervikust, siis nü otseses kui ka esinduslikus demokraatias isiku ja tema iseseisva tahte väljendamise vahele külluvad raudse paratamatuse ja järjekindlusega need, kes on võimul või kes on võimu aspirandid. Praeguse sajandi sotsiaalne, poliitiline ja kultuuriline areng on toonud rahva ühiselu igivanade tegurite — isiku ja ühiskonna — vahele uudse teguri. Praegu ei võitle üksik isik oma igavest võitlust ühiselu korraldava võimu pärast (väga sageli strateegilistel ja taktiilistel põhjustel sünnib see võitlus just võimu vastu) mitte enam eraldatuna, üksi. Ei! Uus, kolmas ja võimas tegur on astunud siia juurde, kolmas element on asunud võitlusväljale, ja see on — organisatsioon. Nimetame teda parteiks, voo-

luks, liikumiseks, ilmavaateks, faktiliseks või juriidiliseks organisatsiooniks — sisuliselt on see ükskõik. Oleme meie aga väljendanud sõna — organisatsioon, siis ühes selle sõnaga peame meie omaks võtma ka kõik need iseloomustavad jooned, mida sisaldab organisatsiooni mõiste. Esijärgus aga raudse reegli — organisatsioon viib oligarhiale (üksikute valitsemisele) ja muutub oligarhiaks (üksikute valitsemiseks).

Ilma organisatsioonita ei ole ükski ühiskondlik kord mõeldav, ei autokraatia, ei demokraatia. Nimetus ei ole tähtis. Alles organisatsioon annab massile kuju, muudab elamise ühiseluks. Organisatsioon on ka ainus abinõu üldtahte kujundamiseks. Organisatsioon, mis sisuliselt on üksiku isiku jõu suurendamine üldsuse kaudu, on ainsaks võimaluseks nõrgemale tema võitluses tugevama vastu.

Kuid omagu organisatsioon nii häid voorusi kui tahes, olgu ta ka paratamatuks vormiks rahva ühiselule, vormiliselt lõhestab ta massi ikkagi kahte ossa: ühes osas on juhtiv vähemik ja teises — juhitud enamik. Olgu see siis demokraatias, olgu autokraatias.

Juba puhtpraktilistel põhjustel vajab organisatsioon, kui ta tugev tahab olla, inimesi, kes tegeleksid organisatsiooniga kui niisugusega. Nõnda kaua kui organisatsioon on lodev, ei saa tekkida puhtkutselist kihti, kes oleks organisatsiooni teenistuses. Kuid juba kasvava ülesannete hulga tõttu, mida seab jooksev elu organisatsiooni ette, tekib paratamatalt kihitus, kes organisatsiooni olemise küsimused seab enesele peaülesandeks. Kasvava organisatsiooniga kasvavad ka ülesanded ise ja nende hulk. Ühes sellega suureneb ja laieneb ning hargneb organisatsiooni kohustuste ring ja väheneb ülevaatlikkus. Kaob võimalus organisatsiooni liikmeil teostada kontrolli organisatsiooni juhtkonna üle kõigis detailides. Liikmeskond peab juba puhtpraktilistel ja tehnilistel kaalutlustel loobuma järelevalvest ja ka kontrollist. Need ülesanded usaldatakse jällegi usaldusmeestele.

Alguses puhtformaalsele asjaajamisele seltsib hiljemini asjatundmise küsimus. Ühiskonna asju ei hakka ajama mitte enam need, kes seda ainult tahavad, vaid need, kes selleks kõige enam on suutelised. Sellega ühenduses suureneb ja laieneb nende isikute võim, kes ajavad ühiskondlikke asju, ning asjaajaja moonduv paratamata mitte enam asjaajavaks, vaid organisatsiooni tegelikult juhtivaks jõuks.

Puhtpraktilistele teguritele, mis on sõltuvad organisatsioonist enesest, lisanduvad siia ka puht-psühholoogilised tegurid. Ei ole mingisugune liialdus, kui meie väidame, et neid inimesi, kellel on huvi üldheakäekäiku käsitavate küsimuste vastu, on väga vähe. Suures enamikus ei ole ühiskonda kujundavatel isikutel kuigi suuresti välja kujunenud mõiste üksikisiku käekäigu ja üldsuse käekäigu sisemisest sõltuvusest. Suurem osa inimesi hüüaks heameelega kõigi nende takistuste tõttu, mida üldsuse heakäekäigu taotlemine ühiskonnas tekitab, ühiskondlikule ja riiklikule korrale kõige parema meelega — käi eest ära! Heal meel ironiseerivad nad nende üle, kes jutlustavad, et on „püha kohus“ oma kaaslastele selgeks teha, et nad kõik peaksid ühiskonna asjust huvituma ja ühiskondlikest asjadest aru saama. Kuid samal määral kui nad ühiskondlikku korraldust paratamata paheks peavad, on nad siiski oma enamikus südamest rõõmsad selle üle, et on inimesi, kes ühiskondlikke küsimusi käsitavad, ühiskonda korraldavad ja nende eest asju ajavad. Suured massid on enda hooldamisega nõnda harjunud, et nad iseigi suurt ettevalmistust nõuavad, et ennast liikuma panna, et liikuma hakata. Kõige tabavamaid näiteid selleks võime meie tuua viimaseaja sündmustest

Inglise demokraatias, kus üksikisikute poolt otse meeleheitlikke pingutusid tehakse, et masse riigikaitseks rakendada, et neid selleks liikuma panna. Seejuures on aga massidel sügav tung neid austada, kes nende eest asju ajavad. Oma primitiivses idealismis vajavad nad ilmlikke ebajumalaid. On palju tõtt selles B. Shaw ütluses, et aristokraatia on jumalakeste agregaat, demokraatia aga jumalakeste kummardajate agregaat.

Rousseau ütleb tabavalt: à l'instant qu'un peuple se donne des représentants, il n'est plus libre, il n'est plus. On tõsiasi, et valimiste akt demokraatlikus korras on masside suveräniteedi häving. Kuigi mõnelt poolt vaadet avaldatakse, et valimistega kannavad valijad oma suveräniteedi valitavaile üle, siis täie õigusega vaidleb sellele vaatele vastu G. Mosca. Ta mainib, et valimisakti lõppemisega lõpeb ka valijate võim valitava üle. Tegelikult, mitte teoreetiliselt, sest teoreetilised kaalutlused ei pea paika igavesti muutavas elus. Valitu, kui ta on rahva poolt valitud, tunneb end juba õigustatud olevat valijate saatust suunama. Ta ei ole enam nende teener sisuliselt, vaid valitseja, juhtija. Esindatud olema ei ole mitte massitahet üksiku isiku kaudu avaldada. Praktilise elu tendentsid teevad siin autonoomsete ja suveräänsete masside üleoleku väga illusoorseks. Isegi masside mäss oma juhtide vastu on mõtteloge ja abitu, ning oma suures enamikus lõpeb ta alati juhtide võimu suurendamisega.

Eeltooduga ei ole meie aga piiritletud demokraatliku valitsemiskorra sisulist külge, küll aga puudutanud tema vormilisi piirjooni. Sest demokraatlik valitsemiskord vormiliselt kui selline, kui ühiseluline valitsemiskord, kui organisatsiooni kujund, ei ole ajaloo kestel kunagi olnud juhtimata valitsemiskord. Demokraatlik valitsemiskord on olnud alati ja jääbki juhitavaks valitsemiskorraks vormiliselt. Demokraatia on alati olnud juhitav demokraatia. Kunagi ei ole paika pidanud seisukoht, mille järgi meie demokraatlikku valitsemiskorda võiksimme kujutleda iseliikuva automaadina — vala ülevalt eelnõud sisse ja oota aga, kui alt välja tulevad õiglased ja läbi kaalutud otsused. Alati on üksikud isikud olnud need, kes hädavajalike nõuandjatena on rahvavalitsuslikus korras näidanud rahvale sihti ja suundi, mida mööda rahvas häirimata liikuma peab. Rahva ühiselu ei ole kunagi kujunenud automaadiliseks, iseliikuvaks, mehaaniliseks masinaks, vaid kui ühiseluline nähtus on ta alati alistunud ühiselulistele ja psühholoogilistele reeglitele. Ühiseluline kord, mis oma konstruktsioonis rajaneb isikustamatusele, millest loova lülina jäetakse välja isik ja temaga seotud tuletused ja järeldused, saab funktsioneerida ainult teoreetilistes kujuteldades, paberil, teorias, kunagi mitte igavesti arenevas elus. E. Laaman tähendab õigusega, et demokraatliku korra pidamine poliitiliseks automaadiks, uskumine, et ta funktsioneerib iseenesest, ilma erilise hoolduseta, loodusseaduslikult, nagu ka eestlast juba puht loomu tõttu demokraadiks peeti, on ka meie riigielus ennast kibedasti tunda andnud viimastel rasketel kriisipäevadel. Sama mõttekäiku kinnitab ka vastilmunud Inglise kuningliku rahvusvahelise instituudi käsiraamat Balti riikide üle.

Kui nüüd demokraatlik valitsemiskord juhitava valitsemiskorrana ühiseid tunnuseid omab autokraatiaga oma välises vormis, siis oma sisus ei saa meie demokraatlikku korda samastada autokraatiaga. Kunagi ei saa aga meie juhitavat demokraatiat samastada praegu väga moes oleva autoritaarse režimiga. Välisest vormilisest sarnasusest ei saa ega või meie eeldada sarnasust sisult. Ja just sisus peitubki erinevus demokraatliku ja autokraatliku valitsemiskorra vahel.

K. Särgava.

EESTI ERAPOOLETUSE TÄNAPÄEV.

Eesti välispoliitika on meie riikliku iseseisvuse algusest peale olnud püsiv ja muutmata oma põlistes alustes, millest üks tähtsamaid ja ilmet andvamaid on erapooletus. Seepärast pole midagi uut ka viimasel ajal eriti teravalt allakriipsutatud meie välispoliitika uusimates taotlustes. Põhiline erapooletu joon on jäänud endiseks. Ometi aga on kõige selle juures toimunud ka silmanähtavaid muudatusi, mis seisnevad peamiselt selles, et nüüd on asutud aktiivselt meie loomusunnilise erapooletuse organiseerimisele rahvuslikus ja rahvusvahelises ulatuses.

Esimeseks sümptomaatiliseks ja sisult kaugeleulatuvaks sammuks selles suunas oli vastuvaidlematult loobumine kollektiivse julgeoleku neist nõudeist, mis juriidiliselt panid meile peale kohustusi, mis polnud sobivad meie erapooletusega. Eesti välisministri deklaratsioon Genfis Rahvasteliidu Täiskogu ees ja tema kõne Riigivolikogus määrab kindlaks Rahvasteliidu pakstist Eestile tulenevate kohustuste ulatuse sanktsioonide küsimuses, samuti aga ka viisi, kuidas Eesti eventuaalselt neid täidaks. Vastavalt neile avaldustele ei loe Eesti sanktsioone sunduslikuks ja varub enesele võimaluse otsustada ad hoc, kas ja mil määral ta neid tarbe korral võiks rakendada. Riigivolikogus peetud kõnes täpsustas välisminister veelgi meie seisukohta, deklareerides, et Eesti ei kavatse kunagi ja üheski olukorras lubada mõne välisriigi sõjavägede läbimineku meie riigi maa-alalt.

Niisuguse seisukohtade fikseerimisega on täiesti selgejooneliselt Rahvasteliidu paksti art. 16 kõrvaldatud kõik need kohustused, mis ei olnud kooskõlas meie erapooletusega ja mis koguni takistasid meid sõja korral teiste riikide vahel meil kehtima panna erapooletuse statuuti, nii nagu ta kujunenud kaasaegse rahvusvahelise õiguse põhjal. Kuivõrd need takistused on nüüd kõrvaldatud, võib Eesti segamatult ja kitsendamatumult kuulutada ennast erapooletuks sõja korral teiste riikide vahel, legaalselt seada ennast erapooletu riigi seisukorda. Seega on Eestile varutud võimalus jääda erapooletuks niisuguseis konfliktides, kuhu ta seni oleks legaalselt kaasa kistud vastu oma tahtmist. Selles ongi meie deklaratsiooni suurim poliitiline ja juriidiline väärtus, selles ongi see uudsus, mis annab meie erapooletuse põhimõttele uue õigusliku ja poliitilise värvingu. Kui varem meie erapooletus võis veel olla vaieldav, siis nüüd on kõikidele riikidele selgelt teatatud, et meie kavatseme jääda teiste konfliktides erapooletuks.

Kuid sellega veel ei piirdunud meie erapooletuse korraldamine. Õiguslikult on ju erapooletus niisugune eriline ja eriolukordades kehtima hakkav õiguskord, mis omistab erapooletuks jäänud riigile küll hulga õigusi, kuid samas paneb temale peale ka suurel arvul mitmesuguseid kohustusi sõdivate riikide ja nende kodanike suhtes. Need kohustused on ladestunud ammu juba kujunenud rahvusvahelise õiguse normidesse, kuid viimaseist on suur hulk selliseid, mis nõuavad ka erapooletuks jääda tahtvalt riikidelt erisugust siseseadusandlust selleks, et täpselt määrata, kuidas ja mis vahenditega saab ja peab erapooletu riik neid kohustusi täitma. Selles sihis ongi välisministri poolt Riigikogule esitatud ja selle poolt vastu võetud Erapooletuse korraldamise seadus, mis määrab lähemalt Eesti võimude õigused ja kohustused sõdivate poolte kohtlemiseks peamiselt meresõjas. See seadus on välja töötatud Skandinaavia riikide vastavate ühtlustatud seaduste alusel. Faktiliselt liitub Eesti selle õiguskorraga, mis välja töötatud juba rahuarjal

võimaliku sõjaseisukorra puhuks Skandinaavia riikides ja mis mõistagi peab ühtlane olema kogu Balti mere basseini jaoks. Ühtlasi aga on selle seaduse vastuvõtmine meie legislatiivi poolt poliitiliselt tähtis seepärast, et ta kriipsutab alla Eesti erapooletuse solidaarsust ja sarnasust Skandinaavia omaga.

Need on olnud need sammud, mis iseloomustavad Eesti erapooletuse uusi vorme nii, nagu nad kujunenud meil rahvuslikus ulatuses. Kuid Eesti välispoliitika on olnud aktiivne ka selles mõttes, et ta on püüdnud kaasa tõmmata erapooletuse kindlustamise tööle ka teisi Balti riike, s. o. Lätit ja Leedut, mis temal ka täies ulatuses õnnestus tänu kolme riigi vajaduste ja tõekspidamiste sarnasusele. Eesti algatuse tulemuseks oli kolme Balti riigi üheaegne ja sisuliselt ühtlustatud esinemine deklaratsioonidega Rahvasteliidu Täiskogus sanktsioonide küsimuses, mis muidugi väljendab ka nende riikide tahet hoiduda segamast teiste riikide konfliktidesse ja jääda erapooletuks võimaliku sõja korral. Hilisemad vastutavate poliitiliste tegelaste avaldused Lätis ja eriti Leedus lubavad väita, et ka neis riikides on kollektiivse julgeoleku süsteem poliitilise doktriinina kõrvale jäetud ja selle asemele omaks võetud erapooletuse põhimõte.

Selle otseseks tulemuseks on see, et nüüd juba kõik Balti merd ümbritsevad väikeriigid on oma välispoliitika rajanud täies ulatuses erapooletusele. See on tänapäeval fakt, mis otseselt mõjutab poliitilise olukorra kujunemist kogu Baltikumis. On tähelepanu väärt sellest eriti asjaolu, et niisuguse olukorra saavutamiseks pole osutunud vajalikuks mingisugused erilised paktid ega tarbetu riikide rühmitiste loomine, vaid et tung erapooletusele on avaldunud spontaanselt nii siin- kui ka sealpool Balti merd ja dikteerinud sisult väga ligilähedaste, kui mitte isegi täiesti sarnaste poliitilist suunda määravate deklaratsioonide avaldamise. Erapooletud riigid ei vaja liitunud oma välispoliitika kooskõlastamiseks, vaid see sünnib iseendast.

Ka erapooletuse õigusliku korraldamise vallas on Eesti diplomaatia osutanud silmanähtavat aktiivsust. Tema algatas ühtlustatud erapooletuse korraldamise seaduste küsimuse, tehes Läti ja Leedu valitsustele ettepaneku omaks võtta Skandinaavia vastavate tekstide alusel koostatud normid ja kutsudes kokku, peale põhimõttelise nõusoleku saamise Lätilt ja Leedult, ekspertide-juristide konverentsi Tallinnas ühtlustatud seaduste teksti väljatöötamiseks. Selle tulemuseks on, et kolmes Balti riigis hakkavad kehtima täiesti sarnase sisuga seadused erapooletuse korraldamise asjus, mis, nagu juba tähendatud, omakorda on identsed Skandinaavia omadega. Selle järel-dusel on kõikidel Balti mere basseinis asuvail erapooletuil väikeriikidel sõja puhuks ühtlustatud seadused, mis sunnivad sõdivaid riike arvestama täiesti ühesuguse käsitamisega kõikide nende erapooletute riikide sadamaid ja territoriaalvesi. Sõja puhul maksaks seega Balti meres täiesti ühtlane ja sarnane õiguslik kord. See on saavutus, mida tuleb hinnata.

Niisugune on Eesti erapooletuse tänapäev. Võib olla, et sellega pole veel lõppenud Eesti erapooletuse korraldamine, võib olla osutub tarvilikuks jätkata veelgi meie erapooletuse väljakujundamist ja väljaarendamist, kui-võrd selleks on ette näha vajadusi ja võimalusi. See oleks tuleviku ülesanne. Praegu aga on juba selgelt tähistunud Eesti erapooletuse tähtsamad põhijooned: ta on saanud meie praeguseks poliitiliseks doktriiniks ning samas on ta üks osa, üks vahenditu lüli Balto-Skandia väikeriikide erapooletuses, millega teda ei seo mitte üksnes ühine geo-poliitiline olukord, vaid ka sellest tingitud sisuline sugulus ja tung valguda ühtlastesse õiguslikesse vormidesse.

J. Paadla.

RIIGI MAJANDUSLIKUST ETTEVALMISTUSEST SÕJAKS.

Riigi sõjaks ettevalmistamise küsimuste kompleksis on riigi majanduslik ettevalmistus sõjaks üks laiaulatuslikumaid. Ta leiab järjest laiaulatuslikumalt käsitlemist väliskirjanduses, kuid on meil avalikult seni vähe valgustamist leidnud. Nimetada võiks kol. J. Järveri artiklit „Sõduris“ 1931, nr. 33/34: „Riigi ettevalmistamine mobilisatsiooniks“, kus riigi mob. küsimuste seas käsitletakse ka riigi majanduse mobilisatsiooni küsimusi tähtsamais välisriigis, samuti kindralleitnant N. Reegi kirjutust Sõjateadlases nr. 1. „Riigikaitse probleem ja uus Põhiseadus“. Lõpuks võib siinkohal tähelepanu juhtida ka prof. J. Uluotsa artiklile ERK-is nr. 2 s. a.: „Præegusaja poliitilisi probleeme“, milline artikkel on kirjutatud riigikaitse vaimus, mis väljendub eriti lõpposas.

Toodud artiklid ei käsitlenud teemat otseselt, vaid käesolev teema leiab käsitlemist riigi sõjaks ettevalmistamise küsimuse alaliigina ühel või teisel kujul. Ülaltoodud read ei taha ega saagi väita, et meil riigi sõjaks ettevalmistamise küsimusi ja nende seas riigi majanduse sõjaks ettevalmistamise tähtsust oleks alahinnatud ja nende peale vähe rõhku pandud. Just vastupidi, tähendatud probleemid on seisnud meie kõrgematel sõjaväe juhtidel vägagi südame ligidal.

Et see nii on, seda tõendab rida seadusi riigikaitse alal, alates Eesti Vabariigi Põhiseadusega ja lõpetades Riigikaitse rahuaegse korralduse (RRKS) ja Riigikaitse sõjaegse korralduse seadustega (RSKS). Viimati mainitud seadustega ei lõpe organiseerimistöö, vaid on ilmunud ja ilmumas veel uusi seadusi ja seadlusi, mis järjest üksikasjalisemalt arendavad edasi käsitletavat probleemi.

Kogu senise ja järgneva organiseerimistöö aluseks on meie uus Põhiseadus. Ülalmainitud kindral-ltn. Reegi kirjutus „Riigikaitse probleem ja uus Põhiseadus“ sisaldab endas kõiki neid põhimõtteid ja üksikasjalisi põhjendusi, millelele on rajatud meie põhiseaduse riigikaitset käsitlevat osa. Artiklist leiame vastuse küsimustele: miks on see nii ja kuidas peame antud probleeme edasi arendama nende üksikasjadeni.

Riigikaitse rahuaegse ja sõjaegse korralduse seadused on otsesteks järglasteks põhiseadusele. Need kaks seadust on ka otsesteks aluseks käesoleva teema käsitlemisel. Riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise alal leiame siit (RRKS) endale järgmisi aluseid ja juhtmõtteid:

— § 3. Riigikaitse teostamisele rakendatakse seadustes ettenähtud alustel kogu rahvas ning riigi ja rahva jõuallikad.

— § 9. p. 3. Riigikaitse korraldus ja ettevalmistus peab tagama riigi ja rahva majanduse ja elu kiire ümberkorralduse ning ülemineku võimaluse sõjaegsesse seisundisse — eesmärgiga tagada:

- a) relvastatud jõudude pidevat võitluse pidamise võimalust ja nende võitlusvõime alalhoidmist,
- b) riigi ja rahva jõuallikate pidevat tegutsemisvõimalust ning nende iga-külgsel, täielist ja otstarbekohast ärakasutamist riigikaitseks.

Toodud tõekspidamised on levinenud kõikjal ja ei ole enam üldse vaidlusobjektiks; erinevaid mõtteid esineb vaid selles osas, kuidas neid tõekspidamisi kõige otstarbekamalt ellu viia.

See on ka loomulik, sest Maailmasõda kinnitas, et eeltoodud tõekspidamised on õiged. See kinnitus leidis aset alles sõja kestel. Seega on prae-

gune periood esmakordne, kus valmistatakse ette totaalseks sõjaks ülal-
toodud põhimõtete kohaselt ja sellega on ka seletatavad otsingud ja mõtete
lahkuminekuud ettevalmistustöös.

Totaalsõja osalisi tunnuseid võisime näha ka eelmistes sõdades*),
samuti leidus isikuid, kes rõhutasid riigi totaalseks sõjaks ettevalmistamise
vajadust. Kuid need vaated jäid tagaplaanile, kuni Maailmasõda ütles oma
otsustava sõna.

Totaal- või mitte totaalsõja üheks oluliseks lahkuminekuks on küsimus,
kas sõda kujuneb pikaajaliseks või suudetakse saavutada otsustavaid taga-
järgi juba esimestel sõjakuudel kiire teotsemisega. See teema oli väga
akuutne Maailmasõja eel ja on laialdaselt käsitletavaks teemaks tänapäeva
sõja teoreetikutele. See probleem ei tohi aga olla vaidlusobjektiks sõjaks
ettevalmistamise küsimuses, mida kinnitab ka Clausewitz'i väide: „Meie
ei või teada, kas tulevikusõda ruttu möödub või kujuneb aastaid kestvaks
poolte tahte ja jõu prooviks, kuid on targem seda mitte arvestada, vaid kui
riik arvestab sõja võimalusi, on tema kohus absoluutset sõjavormi aluseks
võtta sõjaks ettevalmistamise küsimuses, et ta oleks võimeline kohanema
olukorra kohaselt“.

See väide, viibates meie RRKS § 3 ja 9, ühtlasi kriipsutab alla Clause-
witz'i kui sõjateooria klassiku ettenägelikkust, kelle väited kahjuks küll alles
tänapäeval täielikku tunnustust on leidnud.

Kuidas toodud põhimõtted täitmist leiavad, ilmneb esimeses järjekorras
organisatsioonis, mis on loodud põhimõtete elluviimiseks. Ka siin annab
meile vastuse eespool tsiteeritud seadus (RRKS).

§ 10—15 on toodud Vabariigi Presidendi, Riigikaitse Nõukogu, Vabariigi
Valitsuse, Sõjavägede Ülemjuhataja, Sõjavägede Staabi ja Sõjaministee-
riumi ülesanded riigikaitse alal.

Siit saame pildi meie riigi sõjaks ettevalmistamise organisatsioonist ka
majandusliku ettevalmistamise alal. Kui vaadelda meie seadusandluse teel
kujundatud vastavat organisatsiooni, siis näeme, et siin on täiel määral sil-
mas peetud kindr. Reegi poolt toodud põhimõtet, et lahendused riigikaitse
korralduses peavad vastama antud riigi oludele**). Meie organisatsiooni
lähemal vaatlemisel torkab meile silma terav omapära, võrreldes seda
teiste riikide vastavate organisatsioonidega.

Organisatsiooni küsimus on üks probleemidest, mis väga mitmekesiselt
on lahendatud mitmete riikide juures ja tulevikusõda alles näitab, milline
moodus siin on otstarbekohasem. Üldiselt organisatsiooni küsimuses võime
tõsta esile kaks põhitööpi, milledest teised hargnevad.

Need on:

- riigi sõjaks ettevalmistust teostab paralleelorganisatsioon riigi valitse-
mise organisatsiooni kõrval,
- riigi sõjaks ettevalmistuse organisatsioon on rakendatud riigi valitse-
mise organisatsiooni sisse ja töötab koos viimasega.

Puhtal kujul kumbagi tüüpi ei esine. Esimesele tüübile läheneb Prantsus-
maa organisatsioon ja teisele USA ja Belgia oma. Teiste, nagu Itaalia,
N. Vene ja Saksa organisatsioon on kahe tüübi vahepealne, kus valitsemis-

*) Kindral-leitnant Reek „Riigikaitse probleem ja uus Põhiseadus“ — Sõjateadlane nr. 1
lk. 7.

**) Sealsamas.

organisatsiooni kõrval leidub eriülesannetega riigi sõjaks ettevalmistamise asutisi, mis aga väga väga tihedas kontaktis töötavad valitsusaparaadiga.

Meie vastav organisatsioon kaldub tugevalt teise tüübi poole. Ainult Riigikaitse Nõukogu olemasolu takistab meie organisatsiooni lugemast puht teise tüübi esindajaks.

Sellist meie organisatsiooni õigustab meie riigi väiksus ja piiratud majanduslikud võimalused, sest uue paralleelorganisatsiooni loomine on kulukas. Teisest küljest ei saa meie kahe silma vahele jätta sellise organisatsiooni nõrka külge, nimelt koormatakse riigi valitsemise asutised suure lisatöökoormaga, samuti asutiste juhid suure lisavastutusega. Kuna tavaliseks nähteks on, et jooksvad küsimused esimeses järjekorras lahendamist leiavad, siis kipuvad sõjaks ettevalmistamise küsimused tagaplaanile jääma. Selle pahe vastu võitlemine nõuab nii juhtkonna kui ka tööaparaadi täielikku arusaamist ja heatahtlikku suhtumist riigi sõjaks ettevalmistamise küsimusse.

Meie organisatsiooni positiivseks küljeks on asjaolu, et ta jääb muutmaks (v. a. Riigikaitse Nõukogu) ka sõja korral, mis on väga oluline ja mis kergendab tunduvalt üleminekut sõjaolukorrale.

Enamikus riikides, kus sõjaks ettevalmistamist korraldab eriorganisatsioon, on ette nähtud selle organisatsiooni liitmine sõja korral riigi valitsemise aparaadiga. Sellise ümberorganiseerimise puhul on ette näha raskusi, mida aga meil pole vaja karta.

Sõjamajanduslikult vaatekohalt meie organisatsiooni vaadeldes võime teha järgmise ülesannete jaotuse:

President — sõja juht.

Siit hargnevad sõja juhtimise ülesanded kaheks:

— Sõjavägede Ülemjuhataja (resp. Sõjavägede Juhataja) — relvastatud jõudude tegevuse juht, kellele on püütud anda võimalus pühendada end sõjaväe juhtimisele, kuid kes siiski jääb tihedalt seotuks ka riigi majanduse sõjaks ettevalmistamise küsimustega, sest tema tööaparaat (Sõjavägede Staap) töötab läbi üldküsimused riigikaitse korraldamise ja ettevalmistamise alal ja ka majanduslikud küsimused tuleb lugeda siia hulka kuuluvaks.

— Vabariigi Valitsus — riigi ja rahva majanduse ja kõigi jõuallikate riigikaitseks ettevalmistaja ja sõja ajal nende rakendaja. Vabariigi Valitsuse koosseisus relvastatud jõudude varustamist ning varustamise ettevalmistamist sõjaliseks tegevuseks teostab Sõjaminister (resp. Varustusvalitsus).

Juhin siinjuures tähelepanu sellele, et meie võime märgata teatavat analoogiat Sõjavägede Staabi ja Varustusvalitsuse vahel ühelt poolt ja Vabariigi Valitsuse ja Sõjavägede Ülemjuhataja vahel teiselt poolt.

Edasi saame RRKS-st vastuse küsimusele, mis ülesanded toodud organisatsioonis on täita vastavatel asutistel riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise alal: Peaministri ülesanded §§ 39 ja 40; Majandusministeeriumi ülesanded § 49 pp. 1—11; Põllutööministeeriumi ülesanded § 50 pp. 1, 2, 3, 4 ja 7; Sotsiaalministeeriumi ülesanded § 53 p. 2 ja ettekirjutus omavalitsustele § 57. Sõjaministeerium, nagu nägime, teeb ettevalmistustööd ministeeriumi ulatuses ja huvides.

Tähendatud ülesannete lähemal vaatlemisel selgub, et riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise raskuspunkt lasub majandus- ja põllutööministeeriumil, eriti esimesel. Samuti näeme, et majan-

duslikkude küsimuste kompleks moodustab üldse suurema osa riigi sõjaks ettevalmistamise probleemis, võrreldes teiste küsimustega.

Riigi sõjaks ettevalmistamise küsimuses on üheks teravaks küsimuseks selle ala juhi vahekorra küsimus teiste valitsusorganitega, eriti kui sõjaks ettevalmistamise organisatsioon on väljaspool valitsusaparaati. Kuna meil sõjaks ettevalmistamise organid ühtuvad valitsusorganitega, siis on meie vastavate juhtide vahekord selge ja sirgejooneline. Meie organisatsiooni kohaselt tuleb vaadata Peaministrile kui riigi sõjaks ettevalmistamise üldjuhile, kusjuures riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise raskuspunkt lasub Majandusministril.

Kas on selline valik õige? Selle kohta annab meile vastuse kõne all olevate isikute ülesannete tähtsus. Kahtlemata tuleb siin esimeses järjekorras esile tõsta ja alla kriipsutada Peaministri ülesannet, nimelt rahva riigikaitse tahte tõstmise ja säilitamise eest hoolitsemises.

On endastmõistetav, et ei ole mingisugune riigi sõjaks ettevalmistamine mõeldav, kui rahval selleks tahtet pole, kui rahvas on arvamisel, et võim, mille vastu teda sunnitakse teotsema, parem ja vastuvõetavam on käesolevast. Ka on selge ümberpööratud olukord, mida rohkem on rahvas veendunud oma riigi hüvedes ja selle püsivuses, seda kergem on korraldada sõjaks ettevalmistamise probleemi, seda rohkem saab rahvalt nõuda majanduslikke jõupingutusi ja seda rohkem on juhtivad isikud kohustatud riigi sõjaks ettevalmistamise küsimuste eest hoolitsema, et rahvas saaks juhul, kui olukord nõuab, oma riigikaitse tahtet tõhusalt teostada.

Solidarismi valik riigi sisepoliitiliseks eesmärgiks peaks kindlasti aitama soodustada Peaministri ülesannete täitmist käesolevas küsimuses.

Samuti õigustatuks tuleb lugeda riigi sõjaks ettevalmistamise majandusliku osa raskuspunkti veeretamist majandusministri õlgadele.

Sõjamajanduse poliitika ei ole midagi erilist riigi majanduspoliitikaga võrreldes. Mida sügavamalt neid kahte võrrelda, seda rohkem nad kokku sulavad. Teise eesmärgiks on tugeva ja kriisikindla majanduse süsteemi loomine ja rahva jõukuse tõstmine; kui need eesmärgid on saavutatud, siis on suured eeldused loodud esimese õnnelikuks lahendamiseks. Mida jõukam kodanik, mida tugevam riigi majandus, seda paremad on eeldused riigi majanduse sõjaks ettevalmistamiseks.

Kuidas riigi majanduspoliitikud riiki peavad õitsvale majandusjärjele viima, selleks on majandusteaduse klassikud kui ka ajalugu annud mitmesuguseid retsepte. Kuid siiski ollakse tänapäeval kogu maailmas otsingute ajajärgus, nagu tähendab ka Vagemann oma raamatus „Wirtschaftspolitische Strategie“ lk. 15.

Üldine majanduslik suund on praegu kaldumas nn. plaanimajanduse või reguleeritava eramajanduse ja ka solidarismi poole. Riigi sõjaks majanduslikult ettevalmistamise seisukohalt tuleb kindlasti eelistada solidarismi liberalismile. Kui järjest rohkem leiab tunnustust riiklik plaanimajanduse suund riikide majanduspoliitikas, siis tuleb arvata, et üldise väliskaubanduse poliitika mõju kõrval on siin kaasa aidanud ka riikide sõjaks majanduslikult ettevalmistamise aktsioon.

Üldiselt näib, et sõjamajanduse probleemid tungivad järjest rohkem üldmajanduse probleemidesse ja seda nähet tuleb majandusjuhtidel järjest rohkem arvestada. Riigi majandusprobleemide seas leidub vaevalt mõnda, millest ei oleks huvitatud sõjamajandus. Sellest järeldus, et i g a t m a j a n -

du s probleemi tuleb hinnata ka sõjamajanduse seisukohalt. Kui sõjamajanduse huvid ühtuvad käsitletava probleemiga, on asi korras. Kui sõjamajanduse huvid nõuavad teatavate korrektiivide sisseviimist, mis oluliselt ei mõjuta käsitletavat probleemi, siis tuleb need korrektiivid sisse viia.

Kui aga kummastki seisukohast asjale vaadates tekivad suured lahku minekud, siis tuleb küsimus otsustada selle järele, kas need hüved, mida antud probleem riigi üldmajandusele pakub, on suuremad või väiksemad kui need kahed, mis sõjamajandusele selle tagajärjel tekivad, ja vastavalt sellele siis otsus langetada.

Nagu teame, on meil viimastel aastatel majanduspoliitika alussuunaks olnud solidarism, mida ka hiljuti majandusministri poolt deklareeriti. Nagu nägime, on see soodsamaks eelduseks ka riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamisele.

Vaadeldes selle suuna kohast majandusministri hr. L. S e p a poolt peetud kõnet 4. sept. 1938., võime märkida, et see kõne oleks samahästi vastu võetav riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise programmi kõnena, kui siia juurde mõelda need ülesanded, mis riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise alal vastavate riigiasutiste peale pandud. Tähen datud programm on soodsaks eelduseks riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise töös ja selle sisse mahuvad ja on teostatavad kõik ülesanded, mis RRKS § 49 ja 50 panevad vastavate asutiste peale.

See omakorda kinnitab eespooltoodud väidet, et sõjaks majanduslikult ettevalmistamise probleem ei ole midagi erinevat riigi majanduspoliitika probleemist, vaid ta mahub viimasesse ja meie riigi sõjaks ettevalmistamise organisatsioonist tingitult olenevad tagajärjed sellest, kuivõrd suure tähelepanelikkusega ja püüdlikkusega temasse suhtutakse teiste riigi majanduspoliitiliste küsimuste kõrval.

Asudes alljärgnevalt lähemalt nende ülesannete vaatlemisele, mis pandud RRKS §§ 49, 50 ja 57 kohaselt vastavate asutiste peale, püüan luua ainult üldise pildi selleks, et näidata, kui laialdane on kirjeldatav ala. Selleks püüan analüüsida antud ülesandeid ühe-kahe astme võrra allapoole. Üksikasjadeni tungida ei ole siinkohal ruumi ja teiseks võib selle juures kergesti sattuda vale suunale, seni kui ei ole veel selgunud vastavate asutiste üksikasjalisemad seisukohad.

Majandusministeriumi esimese ülesandena on märgitud sõjapidamise kulude eelarve koostamine. See mõnesõnaline ülesanne sisaldab endas kogu riigi sõjaks ettevalmistamise eeltöö (mitte üksnes majanduslikult ettevalmistamise) lõppresultaadi. Kui see eelarve on koos, siis on ka suur osa ettevalmistustööst tehtud, kõik küsimused läbi kaalutud ja kalkuleeritud ja edasi järgneb juba selle kontrollimine ja aja jooksul ilmnevate korrektiivide sissevõtmine ja ettevalmistustöö läbiviimine. Sellise eelarve koostamine nõuab analoogilist tööd hariliku riigi eelarve koostamisega, kus iga ministeerium oma osa täidab ja hiljem majandusministerium neist ühe terviku moodustab.

Teiseks majandusministeriumi ülesandeks on rahamärkide sõjagatagavarade soetamine ja nende hoidmise ja valitsemise korraldamine. Sõna-sõnalt võetuna oleks selle ülesande täitmine tühine asi. Sest siin tuleks riigi trükikojal lasta paar päeva töötada ja asi on liigagi korras. Liigagi korras seepärast, et meil oleks rahatähti siis nii palju tagavaras, et kui neid sõja puhkedes käiku laseme, siis ka ise pankrotis oleme.

Seda ülesannet tuleb lugeda n. ü. „piltlikult“ väljendatuks ja sellist väljendust on põhjendanud Vabadussõja kogemused, kus meil sõja ajal endal rahalöömise võimalusi polnud ja Soomest raha saabumist oodates tuli suurte raskustega võidelda.

Selle ülesande sisusse tungides selgub, et siin peitub üks sõjamajanduslikult ettevalmistamise raskuspunktidest, kuna on tähtis, et meil oleks selliseid rahamärke ja sellisel määral, et ei kõiguks tunduvalt Eesti väering — kroon. Sellest järgnevalt läheneme reade probleemidele, mis siit edasi arenevad. Esimeses järjekorras peab sõjapidamise kulude eelarve andma pildi kulude üldsuurusest. Selge on, et sõda esineb täitmata nõudjana, kuid mingisuguse reaalse tasakaalu peab siin siiski saavutama. Tasakaalu saavutamiseks tuleb läbi kaaluda kõik võimalikud abinõud. Esimeses järjekorras, palju võime raha sõja korral rohkem käibelega lasta tingituna majandusliku elavuse tõusust? Kas ja kui palju võime vahetusraha hulka tõsta? Kui suured on väljavaated siselaenu tegemiseks? Nagu teame, ebaõnnestus siselaenu Vabadussõja ajal täielikult. Siit õpiste hankimine oleks kindlasti suureks kasuks küsimuse selgitamisel. Kas ja kui suurel määral on võimalik läbi viia kohustuste edasiveeretamist teatavate kulude alal sõja ajal (nagu rekviitsiooni ja sundkorras eraomanduse kasutamisele võtmise tasud)? Lõpuks välislaenu küsimus, mida tuleb pidada väga oluliseks, sest näib, et välislaenu peab meie sõja eelarve tasakaalustamisel mängima tähtsat osa.

Sõja eelarve kohta saame pildi Maailmasõja kogemuste varal, kus selgus, et riigi rahuaegne eelarve kasvab sõja korral 12—15-kordseks. Võttes toodud arvused aluseks ja arvestades sõjatehnika arengut, mis seda suhet veelgi tõstab ja samuti olukorda sõja ajal, kus näha ette mitmesuguseid erikulusid, võime öelda, et meil sõja aasta-eelarve tõuseb üle 1 miljardi krooni ja sõja esimese kuu eelarve 150—200 miljonile kroonile.

Siia kuulub ka sõjafondi küsimus. Siin ei tule mõelda mitte seda fondi, mis kindlaks määratud RT 1938 nr. 39 art. 354 ja ette nähtud relvvarustise uuendamiseks, vaid fondi, mida kogutakse igal aastal ja reserveeritakse sõja puhuks. Sellise fondi all võib mõelda ka niisugust, mida kogutakse majandusliku kriisi juhtude vastu, sest seda võib kasutada ka sõja juhul. Fondi küsimus üldse on kirjanduses vaidlusobjektiks. Küsimus seisneb selles, kas koguda reserve raskete aegade puhuks või suunata reservid kohe majandusaparati selle kõvendamiseks ja kindlustamiseks, eeldades, et kindel majandus on ka kindel kriisi vastu, olgu see kriis majandusliku või sõjalise laadiga.

Näib, et meil on siin seisukohad juba välja kujunenud, mis peegeldub majandusministri h. r. S e p a kõnes 4. sept. 1938.

Kui otsustada reservide küsimus jaatavalt, siis järgneb kohe küsimus: millisel kujul neid moodustada?

Järgmised majandusministeeriumi ülesanded käsitlevad tööstuse probleeme (§ 49 pp. 3, 4, 5 ja 6), sellele ülesande selgitamine, suunamine, sõja-aegsete vajaduste kindlaks määramine krediidi, toorkütte, valgustuse ja muude ainete, abinõude ja tööriistade alal ning nende soetamise korraldamine ja ettevalmistamine ja tööstuse sõja-aegsesse seisundisse ülemineku ettevalmistamine.

Juba meie riigi majanduslik struktuur — agraarriik ilma rasketööstuse tooraineteta, samuti ilma suurema osa sõjakeemiatööstuse tooraineteta — lubab väita ilma eriliste uurimisteta, et meie nii rahu kui sõja ajal jääme olenevaks välisturust.

Meie tööstuse suunamise aluseks jääb seega põhimõte, et see välis- turust sõltuvus ei muutuks meile saatuslikuks. Siin tuleb ühelt poolt ära kasutada oma tööstuse võimed ja teisalt arvestada neid reaalseid võimalusi ja tähtpäevi, millal ja kust meile välisabi kohale tuleb. Üheks tähtsamaks aja arvestuse aluseks tuleb võtta tänapäeval üldiselt läbi- lõõnud põhimõte tagavarade loomise alal. Nimelt näitas Maailmasõda, et ükski riik ei suuda luua endale nii suuri tagavarasid, et ta võiks nendega sõda lõpule viia. Tänapäeval nõutakse, et tagavarad peavad võimaldama sõjapidamist seni, kui tööstused on end ümber mobiliseerinud sõjavarustise tootmiseks ja suudavad rahuldada rinde nõudmisi. See tööstuse üleminek kestab vastavalt ettevalmistusele ja toote iseloomule kuni 3 kuud. Kuna tõe- näoline on, et meie sõdades ka meie abistaja ise on sõja keerises, siis peame arvestama toodud 3-kuulist tähtaega ja siia juurde lisama $\frac{1}{2}$ kuud iga- suguste võimalikkude juhuste jaoks, siis saame aja 4 kuud, mis peab olema meil minimaalseks normiks tagavarade probleemi lahendamisel.

Teisest küljest peame püüdma välis- turust sõltuvuse ohtu pehmen- dada oma tööstuse suunamise, rakendamise ja ettevalmistamisega sõja puhuks.

Sõjapidamise seisukohalt tähtsamate tööstusharude kohta võib öelda järgmist:

- Sõjatööstuses on sõltuvus välis- turust paratamatu, sest oma tööstus suudab ainult osaliselt rahuldada sõjaväe nõudeid.
- Metallitööstus peab sõja korral andma juurde oskustöölisi meie sõjatööstusele ja oma tööga suutma täiendada sõjatööstust vas- tavalt oma iseloomule. Meie metallitööstused suudavad valmistada võitlusvahenditest ainult teatavad liike.
- Na- hatööstust tuleb meil selliselt suunata, et sõja korral oma toorainetega läbi saaksime. Sõja ajaks peab siin ette nägema tugeva kontrolli, sest see tööstusharu on sõja ajal sageli spekulatsiooni afää- ridega ühenduses.
- Tekstiiltööstuses oleme suurel määral seotud välis- toorainega. Siin peame rohkem rõhku panema kodumaa tooraine — villa ja lina — kasutamise võimaluste uurimisele. Samuti peame arvestama, et sõja korral osa piiriäärseid tekstiiltööstusi tõenäoliselt töötada ei saa, asudes liiga lähedal rindele.
- Tselluloositööstus on meil valuuta allikaks rahu ajal ja peab selleks jääma ka sõja ajal. Siin on ette näha täie koormatusega töö- tamine, sest tselluloosi kui mitmekülgsele tähtsa tooraine järele on sõja ajal kindlasti suur nõudmine. Siin ei tohi tagasi kohkuda ka rööv- metsamajandusest nendele tööstustele toormaterjali hankimisel.
- Kütteaineid tootev tööstus on ja jääb meile teiseks valuuta allikaks. Vedelkütteenete alal oleme meie üks vähestest Euroopa riikidest, kes seda sõjaliselt esimese järgu tähtsusega toor- ainet omavad.

Sõjalisest seisukohast tuleb arvestada selle tööstuse asetust piiri ligidal ja samuti tähelepanu juhtida selle tööstuse hajutamise vajadusele senise tööstuse koondamise asemel.

- Toiduaineid ümber- töötavad tööstused peavad ka sõja korral suutma sisenõudeid täita ja teatavatel aladel (või, sealihal) jääma väljaveovõimeliseks. (Järgneb.)

A. Ots.

RAAMATU LEVITAMISE PROBLEEME.

1.

Raamatu kultuurilist tähtsust on hinnatud kõikjal kõrgelt. Raamatut on nimetatud rahva vaimseks relvaks võitluses oma riikliku ja kultuurilise iseseisvuse ning rahvusliku olemasolu eest. Meilgi püstitati Raamatuaastal loosung: Relv ja raamat käsikäes. Kuid meie teame, et ka kõige paremad relvad on siis kasutatud, kui need roostetavad tarvitamatult ladudes või kui neid ei osata õieti ning otstarbekohaselt käsitseda.

Sama võime öelda ka vaimse relva, raamatu kohta. Seni kui need lebavad kirjastuste ladudes või raamatukaupluste riiulitel kasutamata, ei moodusta need mingisugust vaimset kaitsejõudu. Ainult oskuslike tarvitajate käes muutuvad nad suureks rahvuslikuks kultuurijõuks, mis suudab vastu seista võõraste rahvaste ekspansioonile ja omakasulikkudele vallutuspiüetele. Seepärast tuleb ka raamat viia igasse majja, nagu seda on tehtud teiste relvadega. Rahvas peab raamatut õppima samuti teadlikult ja oskuslikult kasutama kui iga teistki relva, mis on hädavajalikuks enesekaitse vahendiks. Sellest on tuletatud ka teine Raamatuaastal püstitatud hüüdlause: „Raamat rahva sekka!”

Raamatu kirjutamise, kirjastamise ja levitamise kaugemaks sihiks ning tõeliseks ülesandeks on rahva mõjutamine, teatud vaimsete, sotsiaalsete, kultuuriliste või oskuslike probleemide äratamine, virgutamine ja suunitlemine lugeja ajus ning mõttemaailmas. Autori püüdeks on oma mõtteid, tundeid, teadmisi ja oskusi jagada raamatu kaudu võimalikult paljudega. Mida rohkem ühte teost loetakse, seda suuremat ning laiaulatuslikumat mõju see avaldab, seda suuremal määral on raamat täitnud oma ülesannet. Järelilikult tuleb meil panna suuremat rõhku väärtuste levitamisele. Need teosed, mis mõjutavad meie rahvast positiivselt, edasiviivalt, mis annavad talle elujulgust, vajalikke teadmisi ja oskusi, tuleb viia suurel hulgal rahva sekka, tuleb teha üldrahvuslikkudeks vaimseteks varasalvedeks.

Raamatu rahva sekka viimine on meil seega omaette suur ning raske probleem, mis on riigivõimu poolt jätetud eraalgatuse lahendamata. Sellega on tegelnud kogu aja esijoonel kirjastused ning üksikud raamatuhuvilised. Kuid ka koolide ja mitmesuguste hariduslike seltside programmides on need küsimused tähtsal kohal. Avalikkude raamatukogude võrgu loomisega ja avalikkude raamatukogude ülalpidamisega aitavad riik ning kogukondlikud omavalitsusedki selle küsimuse lahendamisele osaliselt kaasa. Kuid päris hea ning sobiv lahendus on tänapäevani leidmata. Vaadeldes alamaal seda suurt ning laiaulatuslikku küsimust veidi lähemalt, peatudes üksikute levitamismooduste ja nende tegelikkude rakendamisevõimaluste juures üksikasjalisemalt.

2.

Teatud aegade järel on kurdetud meil kirjandusturu kriiside üle ja nuri-setud raamatu vähese leviku pärast. See kõik on olnud ka mõnes osas põhjendatud, kuid vahel ka põhjendamata. Sageli on heidetud ette, et rahvas on raamatu vastu ükskõikne, ei osta ega loe neid ka mitte siis, kui tal on selleks majanduslikud võimalused ja jätkub küllaldaselt aega. Hõlpsam on aega surnuks lüüa bridžilaua taga, kohvikus keelt lõksutada või lihtsalt pikutada puhata füüsilise töö väsimusest. Seega on tahetud öelda, et meil puudub laialdasem huvi vaimse tegevuse ja kultuuriliste küsimuste

vastu. See on suur rahva kasvatajate süüdistamine, kes pole oma ülesannet täitnud küllalt hästi ega mitmekülgselt, pole suutnud äratada rahvas tõsisemaid vaimseid huvisid ega tekitada vajadust raamatu järele.

Kuivõrd kõik need süüdistused paika peavad, on raske öelda. Puht-faktilist materjali selle küsimuse kohta on võimatu hankida.

Statistilised andmed näitavad meie raamatutoodangus küll võrdlemisi suurt tõusu. Kui näiteks 1925. aastal ilmus meil üldse 418 teost, kokku 66 141 lk., 30 ajalehte (nendest 6 päevalehte) ja 97 eestikeelset ajakirja, siis kümne aastaga kasvasid kõik need arvud tunduvalt ja 1935. aastal ilmus meil juba 999 teost, kokku 140 504 lehekülge, 62 ajalehte (nendest 8 päevalehte) ja 189 eestikeelset ajakirja. Seega on ilmunud raamatute lehekülgede hulk tõusnud 112,4%, ajalehete arv 106,6% ja ajakirjade arv 94,8%. Erilist tõusu on aga näidanud ilukirjandus. Kui 1925. aastal ilmus 100 ilukirjanduslikku teost, kokku 14 333 lehekülge, siis 1935. aastal ilmus 252 ilukirjanduslikku teost, kokku 40 707 lehekülge, seega suurenemine raamatute arvus 152% ja lehekülgedes 184%. 1925. aastal moodustas ilukirjandus kogu raamatutoodangu lehekülgede arvust 21,6% ja 1935. aastal 28,9%. Rahva üldine arv on aga pea samal ajal (1922. ja 1934. aasta rahvalugemise vahel) kasvanud kõigest 1,74% või eestlaste arv 2,3%. Nende arvude järele ei peaks olemasoleva põhjust nurisemiseks, vaid aiva rõõmustamiseks, sest ilmunud raamatute arv on kasvanud üle kahe korra.

Arvud võivad olla aga ka petlikud. Nagu eespool öeldud, ei olene raamatu mõju mitte üksnes hulgast, vaid ka nende väärtusest ja leviku rohkusest. Kuidas on lugu samal ajal aga raamatute tiraažiga, seda meie ei tea ega saagi teada, sest kirjastajad loevad raamatute trükisuurused oma ärisaladuseks ega anna nende kohta mingisuguseid andmeid. Kui tiraaž 1935. aastal püsis keskmiselt samal tasemel kui 1925. a., siis oleks kümne aasta jooksul raamatu levik ning ühtlasi ka mõju tõusnud 2,124 kordseks, mis endast tähendab suurt kultuurilist võitu, millist selle ajavahemiku jooksul vaevalt ükski teine rahvas on suutnud saavutada. Meie ei tohi aga endid lasta arvudest pimestada, näidaku need kui tahes suurt edu, sest teame, et meie rahvas alles riikliku iseseisvuse saabudes hakkas elama täielikku vabale rahvale väärilist iseseisvat kultuurelu. Nii nagu kõigil teistelgi aladel tuli asuda ka kiirendatud korras vaimsete varasalvede kavakindlale sisustamisele. Algpärase ilukirjanduse kõrval tuli asuda maailmakirjanduse aarete eestistamisele, iseseisva teadusliku, oskusliku ja õppekirjanduse loomisele, mis kõik seni oli peaaegu puudunud. Sellega on seletatav suurel määral see edu, mida näitab statistika.

Absoluutsetes arvudes on aga meie raamatute levik siiski võrdlemisi väike. Üldiselt teame, et enamiku raamatute tiraaži loetakse sadadega, ainult üksikud seeria-väljaanded ja õpperaamatud küünivad oma tiraažiga tuhandetesse. Raamatute keskmine tiraaž igal juhul jääb ennem alla kui üle tuhande. Nii ei tule aastast keskmiselt iga kodaniku kohta ühte eksemplarigi, juhul, kui ka kõik kalendrid on ühes arvatud. Seda on enam kui vähe, tuleb teha ennem veel tükk tõsisit tööd raamatu levitamise alal, kui see muutub rahva käes tõeliseks vaimseks relvaks.

3.

Raamatute levitamise alal töötavad meil praegu peamiselt ainult kirjastused, kes ei saa kiidelda omavahelise solidaarsuse ega koostöoga. „Kirjastajate ja Raamatukauplejate Ühingu“ ellukutsumisega suudeti meil küll sta-

biliseerida raamatu hind, mis omal ajal oli igasuguste protsentide andmisega muutunud väga kõikuvaks ning suuresti erinevaks kaanele trükitud hinnast. Kuid see oli ka peaaegu kõik. Eeskujulikkude raamatukauplejate võrku ja raamatu rahvale tõeliselt lähemale viimist ning kättesaadavaks tegemist pole aga meie oludes suudetud läbi viia.

Kui talumees või alevielanik saab pea kõik oma vajalikud ostud teha ning tarbed rahuldada kohalikkudes kauplustes, siis raamatu muretsemiseks peab ta ikka sõitma linna või, kui ta enne ostmist tahab oma ihusilmaga raamatut ka näha, siis isegi Tallinna või Tartu, sest kohalikud maakonnalinnade raamatukauplused pole meil küllalt täielikult varustatud. Varustada ei saa nad endid aga senikaua, kui raamatute järele nõudmine on äärmiselt väike.

Raamat peaks rahvale olema sama kättesaadav nagu iga teinegi elutarve. Sellel kättesaadavusel oleks suur reklaamiline väärtus. Iga kaup, ka kõige parem, vajab praegusel ajal head ning oskuslikult tehtud reklaami. Ainult hea reklaamiga saadakse kätte suurt ning massilist levikut. Ja raamat on ometi ju ka turul liikuv kaup.

Nagu öeldud, on kõige tõhusamaks ning mõjuvamaks reklaamiks müüdav asi ise. Eseme nägemist ja isiklikku vahendit hindamist ei suuda asendada parimgi kaudne tutvustamine, olgu see siis tehtud sõnaliselt, pildis või filmis. Täielik on reklaam siis, kui müüdava asjaga vahenditule tutvumisele lisandub veel asjatundlik tutvustus ning küllalt autoriteetne soovitus. Seega peaks meil olema üle maa tähtsamates keskustes ja rahva kogunemiskohtades korralikud sortiment-raamatukauplused, kus oleks saadaval kõik meie raamatuturu vähegi silmapaistvad teosed.

Selliste sortiment-raamatukaupluste vajadusest on meil kõneldud juba mõnda aega. Sel alal on väikeses ulatuses katseidki tehtud, aga kahjuks ilma märgatavate tulemusteta. Raamatu-aastal tõsteti see küsimus jällegi üles ning püsib praegugi päevakorras. Lähem tulevik aga ei paista veel siin toovat selgust ega soodsat lahendust.

Üheks suuremaks sortiment-raamatukaupluste asutamise takistuseks on asjaolu, et need majanduslikult ei õigusta oma olemasolu. Meie rahva huvi raamatu vastu on praegu alles nii vähene, et ei suudeta suuremateski keskustes, nagu näiteks maakonnalinnades, üleval pidada korralikke raamatukauplusi, rääkimata siis veel alevitest, alevikkudest ja teistest maakeskustest.

Raamatukaupluste asutamise ja ülalpidamisega on seoses suured kulud, nagu ärruumi üür, ärimaksud, teenijaskond (olguigi ühes isikus) jne., mida pidevalt ei suuda kanda ükski isik, ärimees, kultuuritegelane, samuti ka mitte omavalitsus ega riik selgi juhul, kui kirjastused oleksid nõus sellistele raamatukauplustele oma tooteid müügile andma komisjoni arvel.

Kirjastustele tähendaks see mõningate aastate jooksul oma toodangu huupi suurendamist, suurel määral lattu trükkimist, sest sellistes kauplustes komisjonil seisvad raamatud on kirjastustel käibelt täiesti kõrvaldatud, Sõnaga, tuleks suured kapitalid lihtsalt kinni kirjastada ja majanduslikult ringkäigust kõrvaldada. Meie aga teame, et mida kiiremini kapital ringi käib, seda väiksema protsendi ta võib teenida ühelt ringilt ja seda odavam tuleb ka kaup, mida see tootnud ning viinud tarbijani ühe oma ringkäiguga.

Seega puhtmajandusliku kalkulatsiooni järgi pole meil olemas veel selliseid kapitale, milledest suudetaks kultuuri ja raamatutuleviku huvides rohkele sortiment-raamatukauplustele teha vajalikke juurdemakse. Enne tuleb

rahvas mitmesuguste teiste vähemtõhusate, kuid odavamate vahenditega kasvatada tarve raamatute järele nii suureks, et kohaliku sortimentaamatukaupluse läbikäigu puhastulu suudaks katta kulud, alles siis võib nende kaudu asuda tegema aktiivset raamatu propagandat.

Sortimentaamatukaupluste asutamist takistab praegu veel peale majandusliku külje ka isikute küsimus. Kahjuks leidub meil aga selliseid raamatukaupmehi ja müüjaid praegustegi seas üpris vähe, kes oma kaupa tunneksid ja selle soovitamises võiksid talitada küllalt asjatundlikult.

On ju õigus, et raamatukaupmehel on palju raskem oma kaupa tunda kui ühelgi teisel ärimehel, sest tal on tuhandeid eri müügiartikleid. Kõiki müüdavaid raamatuid läbi lugeda on võimatu. Kuid paratamatu on igal raamatutega kauplejal üldjooneline kirjandusajaloo, üksikute silmapaistvamate kirjanikkude loomingu ja üksikute tähtteoste tundmine. Teiste teoste tutvumine peab piirduma retsensioonide ja arvustuste jälgimisega.

Uudisteoste kohta peaksid aga kirjastajad juba raamatukauplejaid ette tutvustama teose lühikese sisukokkuvõtte ja üldjoonelise õiglase hinnanguga. Üldiselt peaksid kirjastajad senisest rohkem hoolt kandma selle eest, et raamatukauplejatel kergendada uudisväljaannetega tutvumist. Samuti peaksid ka raamatukauplejad ise kutseoskuse ja oma kauba tundmise eest enam hoolitsema.

(Järgneb.)

P. Ambur.

MÕNINGAIST RAHVATERVISHOIULISTEST PROBLEEMIDEST.

Kui vaadelda meie statistilisi andmeid, siis torkab sealt valusasti silma meie püsivalt kõrge suremusindeks ja suremuse languse tendentsi pole peaaegu märgatagi. A. Tomberg tõstab selle fakti esile Eesti Statistika (lk. 578, 1937. a.) veergudel järgmiselt: „Jälgides toodud suremuskoefitsientide liikumist, peab tunnistama Eesti suremuse püsimist kõrgel. Kui Skandinaavia riikide ja Soome madalam suremus on tingitud eeskätt rahva kõrgemast elustandardist ja paremaist tervishoiutingimust, siis võrreldes Lätiga peaksime asuma väga sarnaseis elutingimuis.“

See fakt on esile tõstetud väga paljude isikute poolt ja igaüks on ka püüdnud näha võimalusi, mis siin teha saaks. Huvitaval kombel pole sellest suurt välja teinud need, kellel elu ja surma küsimused peaksid olema hästi südamelähedased. Meie arstikond, arvatud välja mõned „hüüdjad häälled“, on jäänud vaikivaks pealtvaatajaks, kirjutab retsepte, lõikab pimesooli ja akadeemitseb „huvitavate“ ja harva esinevate haruldaste haiguste käsitlemisega kõnes ja kirjas. Rahvaarvu, sündimuse, suremuse ja kurikuulus „tühjade hällide“ asi on jäetud statistikute ja muude asjasthuvitatute hooldeks. Oige lähedal on rahvaarvu küsimuste käsitlemisele üks Eesti Arstis (1935. a.) leiduv kirjutis: „Lapsehäll teadusliku meditsiini seisukohalt“.

Kui meie veel vaatleme mõnesuguseid muid statistilisi arvusi, siis peame veelgi enam imestama, miks meie Lätiga sammu ei suuda pidada ja miks Skandinaaviamaade tervishoiutingimused on paremad. Eestis oli arste 1921. a. 370 s. o. 1 arst iga 2933 elaniku kohta, 1937. a. aga oli arstide arv pea kolmekordistunud, tõustes 932-le s. o. 1 arst iga 1213 elaniku kohta. Samal ajal on rohkesti suurenenud halastajaõdede, masseerijate, velskerite ja ka apteekrite arv. Ühe sõnaga — tervishoiu vägi on inimmaterjali poolest mitu korda tugevamaks muutunud.

Samal ajal on haiglate ja muude raviasutiste arv tõusnud 44-lt 67-le s. o. 52%-line tõus ja haigevoodite arv on tõusnud 3334-lt 4683-le s. o. umbes 40%-line tõus. Ambulantse ja nõuandlaid Vabariigi algaastail peaaegu ei olnudki, 1937. a. aga oli neid 135.

Kõige selle kõrval ei saa ka unustada, et Eestist on kadunud pea täielikult mitmed üldkardetavad nakkushaigused, nagu plekitüüfus, korduv palavik, rõuged ja verine kõhutõbi, isegi tuberkuloos on langust näidanud.

Meie kõrget ja püsivalt kõrget suremust on püütud seletada rahva vanusliku koostise muutumisega, rahva raugastumisega, on püütud appi võtta standarditud suremuskoefitsiendid, kuid väga väikese eduga, sest ka standarditud arvud ei anna tervishoiutingimustest paremat pilti.

Eeltoodud andmete analüüsimisel sunnivad end paratamatult peale kaks oletust: 1) eesti rahva tublidus on iseseisvuse aastail niivõrd langenud, et arstide rühkus, paremad haiglad, suurem haiglate, sanatooriumide ja haigevoodite arv, ambulantsid, nõuandlad ja arstiabi parem korraldus pole suuteline olnud kahekümne aasta jooksul rahva suremust nimetamisväärselt alla viima või 2) rahva tublidus on jäänud samaks nagu paarikümne aasta eest, kuid arstliku personaali suurenemine ja arstiabi võimaluste paranemine on olnud ilmaaegne või ebatstarbekohane.

Esimene oletus on vähe tõenäone, sest rahva kui terviku elus on kahekümmend aastat liiga lühike aeg, et selle aja jooksul rahva tublidus märgatavalt langeda võiks, eriti kui majanduselu ja kõik muu pigemini tubliduse tõusu võinuks soodustada. Seega peaks teine oletus rohkem tööle vastama. Kui senises suunas ikka edasi mindaks, siis võiks meil arstide arv lähema paarikümne aasta jooksul veelgi kahekordistuda, haiglate arv suurenedagi jne. ja siis peaksime jälle „tunnistama Eesti suremuse püsivust kõrgel“.

Kus siis viga seisneb? Viga ei seisne arstliku personaali oskuste vähenemises, haiglate ja muude tervishoiuasutiste halvenemises — nii üks kui teine on kahtlematult paremuse poole arenenud — viga seisneb selles, et meil arstliku mõtlemise tulipunktis on ainuüksi haigus ja kõik see, kuidas üht või teist haigust ravida. Kahe silmapaari vahele on jäetud tervis. Haigustega on sama lugu kui põleva majaga. Ei saa uskuda, et tuletoorjajate arvu ja tuletoorjevahendite kolmekordistamisega tulikahjude arvu oluliselt suudetakse vähendada, kui majade ehitamisel ja majade kasutamisel ei peetaks silmas tuleohtu võimalusi. Kui kusagil Petserimaa külas tahetakse vältida tuleohtu, siis poleks siin suurt kasu ainult tuletoorje üksuse loomisest — tulekindlad ehitised, korralikud ahjud oleksid siin omal kohal.

Haiguste vältimise ja üldse tervise küsimused on arstliku personaali huvipiirkonnast suurel määral välja jäänud. Selle kohta mõned näited lisaks eeltoodud näitele rahvaarvu küsimuste üle:

1) Kodukaunistamise hoogtöö oleks pidanud olema väga heaks võimaluseks ka tervislike püüete rahuldamiseks (käimlate, kaevude, saunade parandamine, ihu- ja riiete puhtuse taseme tõstmine ja palju muud). Sellest tööst võtsid innuga osa näit. naisorganisatsioonid, noorteorganisatsioonid, põllumeeste konvendid ja mitmed muud organid, kuid ei olnud kuulda, et arstide koda, arstide liit, arstide seltsid ja eriti tervishoiu professor kuidagi oleks kaasa läinud ja kaasa teinud. Samuti jäid sellest tööst kõrvale rohuteadlased, halastajaõed ja muud tervishoiu alal töötavad.

2) Sama saatus nagu kodukaunistamistöele on osaks saanud ka puhuse nädalale, kodukultuuripäevadele.

3) Käesoleva aasta maikuus korraldati üleriiklik liiklemisnädal. On selge, et see üritus sisuliselt ei olnud ainuüksi poliseivõimude ja teedeministeriumi asi ja on selge, et liiklemisõnnetuste probleem on suurel määral tervishoiuline probleem. Ometi jäi tervishoiupersonaal vist üksmeelselt kõrvaltvaatajaks.

4) Lastekaitse töö, mis ei ole ainuüksi hoolekande töö, vaid väga suurel määral tervishoiuline töö, on suurel määral jäetud heategevate organisatsioonide õlule, arstlik personal võtab võrdlemisi väheste eranditega sellest tööst väga leigelt osa.

5) Suguhaiguste levik on ligikaudu samal tasemel kui 10—20 aastat tagasi. Ei saa hästi loota, et suguhaiguste vastu võitlemisel piisaks ainuüksi „pikkadest ja lühikestest priitsidest“, muudest sammudest pole pea midagi kuulda olnud.

Neist näiteist vahest piisab, kuid leiduks veel muidki.

Huvitav on aga siinjuures ära märkida, et on olemas kaks ala, mis on vastupidiselt eelmistele nii kindlasti arstide käes, et seal vaevalt leidub muid isikuid kaasa töötamas. Üks neist aladest on tuberkuloosi vastu võitlemine. Ometi on just tuberkuloosi vastane võitlus seesugune, kus rahva kaas- ja koostöö on olulisemaks eeltingimuseks. Rahva osa tuberkuloosivastases võitluses on pidanud piirduma sellega, et igaüks valgelille päevadel on pidanud end varustama paraja peenrahaga määrgikese ostmiseks. Ligikaudu sama on lugu Punase Risti ja mõnede vähemtähtsate organitega.

On's need etteheited meie arstlikule personalile?

Ei ole. Teame, et meie arstid on küllalt head, kus on tegemist haigete raviga, mitmed on valitud välismaade ülikoolide audoktoriteks, akadeemia liikmeteks, teaduslike seltside liikmeteks, mitmete teaduslike tööd on tuntud väljaspool meie riigi piire. Teame, et meie arstide ravimisel käib iga aasta hulk välismaalasi.

Käesolevas kirjutises on ainult tahetud tähelepanu juhtida sellele, et haigete kõrval on unustatud terved. Haigus peab inimese elus olema juhuslik, ebasoovitav nähtus, mida eelkõige peaks püüdma vältida. Arsti huvi inimese elu vastu ei tohi alata haiguse algusega ja lõppeda haiguse lõpuga s. o. inimese paranemise või surmaga, vaid see huvi peab haarama seda aega, kus inimene terve on, kus inimene õige juhatusel abil võiks pääseda mõnest haigusest.

Et arstikond tunneks tervishoiu vastu seesugust huvi, selleks on vaja, et arstikonna ettevalmistamisel tervishoiu küsimustele pöörataks väärilist tähelepanu. Praegu kõnelevad aga üliõpilased tervishoiu küsimuste puudutamisel ülilühikestest ja pidamata jäetud loengutest, rohketest anekdootilisest juhtumistest ja kurioossetest eksamineerimisist. Seesugune olukord tuleb lõpetada ja tervishoiule anda vääriline koht akadeemilises õpetamises.

Nende ridadega on tahetud rõhutada, et haigete kõrval tähelepanu pöörataks senisest suuremal määral ka tervetele. Selleks peaks ülikool noortele arstidele andma peale muu ka teadmisi tervishoiu alal. Tervishoiu õpetus ülikoolis tuleb viia väärilisele tasemele, ka Tervishoiu Talitus peaks tervishoiule pöörama suuremat tähelepanu, Arstide Koda ja muud arstlikud organid peaksid oma töövälja laiendama ka tervise küsimuste lahendamise suunas. Nii ehk jõuaksime lõpuks oma tervishoiutingimustega naabermaadega ühele tasemele.

K. Meriküla.

Dr. O. KALLAS

OSKAR KALLASE SÜNNIPÄEVA PUHUL.

Käesoleva aasta 25. oktoobril pühitses koduses vaikuses oma 70-dat sünnipäeva meie mitmekülgne kultuuritegelane, teadusmees ja rahvusliku mõtlemisviisi esivõitlejaid dr. phil. Oskar Philipp K a l l a s. Juubilari tegevusväli on olnud väga lai ja selletõttu leiab tema elutöö valgustamist ka mitmete eriteadlaste poolt mujal ning üksikasjalisemalt. Kui Eesti Rahvuslaste Klubide häälekandja omalt poolt teiste tervitajatega ühineb, siis tahab ta sellega alla kriipsutada just neid teeneid, mis Oskar Kallasel on eesti rahvusliku mõtlemisviisi arendamisel. Siin tuleb aga otsekohe rõhutada, et juubilar seda ülesannet ei ole püüdnud teostada mitte pateetiliste ja tühjade fraasidega, mis ajaga üheskoos oma mõju kaotavad, vaid see on sündinud ühes tõhusa tööga, võrsunud niidelda tööst ja isiku vaimsest hoiakust endast, ilma et seda oleks tarvitsenud ümbruse jaoks eriti pealkirjastada. Ses mõttes võib juubilari võrrelda tubli talupojaga, kes samm-sammult oma adraga põllupinda vagusid ajab ning seega kodumaa pinda kultuursemaks muudab, ilma et ta ise oma töö tähtsust maailmale kuulutama läheks. Nähtavasti ei ole see iseloomujoon mitte päris juhuslik, sest Oskar Kallas põlvneb lõppude lõpuks vanast Saaremaa talupojaperest, kus töö on alati esimesel ja sõna teisel kohal. Kallase isa Mihkel on pärit Saaremaalt Karja kihelkonnast, kust köstriamet viis ta naaberkihelkonda Kaarmale. Kaarmal sündis ja kasvas noormehena ka meie juubilar.

Oskar Kallase rahvuskultuuriline tegevus algas juba üliõpilaspõlves. Eriti hinnatav on tema töö etnograafilise vanavara kogumise, kogumistöö organiseerimise ja

eesti rahvusmuuseumi (praeguse Eesti Rahva Muuseumi) asutamise alal. Samuti tuleb teda pidada eesti rahvusraamatukogu (praeguse Arhiivraamatukogu) isaks, sest just tema algatusel hakkas Eesti Üliõpilaste Selts süstemaatiliselt koguma eestikeelset ja Eestisse puutuvat võõrkeelset kirjandust. Kui Oskar Kallast poleks möödunud sajandi lõpul ja käesoleva alguses tegutsemas olnud, siis muutub küsitavaks, kas meil tähendatud esmajärgulise tähtsusega asutist tänapäeval sel kujul üldse oleks olemas. Peale selle teavad folkloristid, missuguseid asendamatuid väärtusi sisaldavad Oskar Kallase rahvaluule- ja viisidekogud.

Edasi näeme juubilari energiliselt tegutsemas Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlaste gümnaasiumi organiseerimisel ja juhtimisel selle algaastail. Meie rahvuslikku iseteadvust on aidanud tõsta Oskar Kallase avastusretked Lutsi ja Kraasna maa-rahva juurde ning hiljem nende rahvakillukeste kohta kirjutatud keeleteaduslik-rahvateaduslikud uurimused. Oma väitekirjaga (Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie I — 1901) oli ta teerajajaks ning julgustajaks järgmistele sugupõlvetele rahvuslike teaduste uurimise alal, ja hiljem diplomaatilises teenistuses olles on ta võõrkeelsete kirjutiste kaudu korduvalt tutvustanud meie rahvakultuuri välismaailmale. Lõpuks pole huvitusest märkida, et Oskar Kallas oli esimene eestlane, kes tegelikult asus propageerima nime eestistamist, millise töö lõpujärku meie praegu üle elame.

Kuna Oskar Kallas on omal ajal oma õlgadel kandnud kõiki neid raskusi, mida siirasüdameline rahvuslane kandma peab ja kuna Eesti Rahvuslaste Klubid on osalt selle töö jätkajad, siis mõistetakse siin selle töö tähtsust ka tõsiselt hinnata. Selle tõttu olen kindel, et kogu klubide ümber liitunud pere ühineb südamliku tänuga juubilari poolt tehtud töö eest ja soovib, et see töö võiks jätkuda veel palju aastaid.

G. Ränk.

SISEPOLIITILINE RINGVADE

KAITSESEISUKORRA KÜSIMUS.

2. novembril tuli Riigikogu üldkoosolekul arutusele Vabariigi Presidendi otsus 10. septembrist, millega pikendati kaitseseisukorda kuni 12. septembrini 1939. a. Sel puhul peeti Riigikogu kahel üldkoosolekul rohkesti kõnesid, milledes toodi ette poolt- ja vastuväiteid kaitseseisukorra pikendamise kohta. Häälitamisel pooldas 19 Riigikogu liiget kaitseseisukorra kehtivusetuks tunnistamist. Kuna Põhiseaduse järgi seesuguseks otsuseks on aga nõutav vähemalt 61 häält (absoluutne enamus Riigikogu seaduslikust koosseisust), siis jäi Vabariigi Presidendi otsus kaitseseisukorra pikendamise asjus kehtivaks, nagu see oli ka Riigikogu üldkomisjoni ettepanek.

Riigikogu üldkoosolekul peetud kõnedes ühelt poolt arvustati kaitseseisukorra pikendamist (rkl. O. Gustavson, A. Piip, J. Tõnisson, J. Vain, L. Johanson, L. Metslang, R. Penno, V. Roslavlev ja rkl. A. Oinas), kusjuures kõnedes rõhutati kodanike vabaduste kitsendamist kaitseseisukorra ajal, kuna teised kõnelejad (rkl. J. Põdra, O. Suursööt, R. Riives, L. Vahter, M. Reiman ja A. Oidermaa) näitasid neid sise- ja välispoliitilisi asjaolusid, mis pärast kaitseseisukorra pikendamist meil oli põhjendatud.

Kaitseseisukorra vaidlustes toodi üldiselt tuttavate mõttekäikude kõrval esile ka mõningaid individuaalsemaid seisukohti. Nii märkis rvl. K. J a l a - k a s (Nõmme) oma sõnavõtus, et kaitseseisukorda ei või kasutada nii kaua, et see kogu rahvale muutub harjumuseks ja seega tõelise erakordse aja saabumisel oma efekti kaotab. Kuna meil on kaitseseisukorra asendamiseks vastavad valitsemise seadused olemas, mis peaaegu samaulatuslikud kui kaitseseisukorra seadus, siis pole sugugi tähtis, kas valitseda kaitseseisukorra seaduse või seda asendavate seaduste põhjal. See oleks rohkem vormiküsimus ja kui niisugune valitsemistehniline küsimus, mille üle otsustamine võiks olla Vabariigi Valitsuse hooleks, kelle tegelikuks ülesandeks on tehniline riigivalitsemise teostamine.

Rvl. J. P õ d r a vaatles kaitseseisukorra küsimust seisukohalt, nagu sellesse suhtub harilik kodanik. Kodaniku seisukohalt kaitseseisukord ei ole mõjunud takistavalt tema tööle. Küll annab aga kaitseseisukord inimestele teatava kindlusetunde selleks, et meil ei ole mitte karta erilisi üllatusi, mis meie kodanikke nende rahuliku töö juures võiksid häirida. Edasi peatus kõneleja veel nende hädasohtude juures, mida tänapäeval tuleb arvestada — need on i d e e d e p e a l e t u n g i d, propaganda mõju ja majanduslik penetratsioon. Peale muude asjaolude tuleb ka neile tänapäeval väga olulistele teguritele tarvilist tähelepanu pöörata.

Need kaks seisukohta väärivad märkimist, kuna neis mindi küsimuse juurde, võiks öelda, tegeliku elu praktika seisukohalt. Seda seisukohta ei pidanud silmas aga need Riigivolikogu liikmed, kes doktrinäärselt kodaniku vabaduste nimel ägedalt vaidlesid kaitseseisukorra vastu (rkl. J. T õ n i s - s o n, O. G u s t a v s o n jt.), kuid seejuures unustasid, et mitmes maas ilma kaitseseisukorrata on kehtimas kodanike tegevust palju suuremal määral suunav kord, kui see on Eestis. Seega mitte kaitseseisukord ei ole valitsemise süsteemi määrav, vaid seda määravad ühelt poolt vastavad seadused, ja teiseks need põhimõtted, milledest lähtudes teostatakse valitsemist.

Kaitseseisukorra vastu sihitud arvustus käis seega õieti praeguse valitsemise põhimõtete vastu, soovides praeguse nn. juhitava demokraatia asemel liberaalset võimukäsitlemist. Seesugustele soovidele vastas aga küll õieti rvl. L. V a h t e r, kui ta tähendas, et kaitseseisukorra arvustajate vaated tunduvad väljaspool aega ja ruumi, kuna ei arvesta seda üldist tendentsi, kuhu kõik riigid on läinud — arengu tendents läheb raudse kindlusega liberalismi kadumise poole. Kui meie tahaksime Eestis minna tagasi liberalistliku võimukäsitlemise juurde, siis meie lihtsalt ei saa seda teha. Liberaalselt seisukohalt lahkumine aga ei tähenda demokraatiast loobumist, vaid tähendab seda, et liberaalsus annab aset tugevamale demokraatlikule võimule.

Tugevama võimu vastu valitseb meil mitmetes ringkondades suur umbusaldus, nagu tähendaks see demokraatia kõrvaldamist. Kuid tegelikult pole meie oma riigijuhtidelt niisugust soovi kuulnud ja küsimus on vaid demokraatia rakendamises. Ei ole kuidagi põhjendatud arusaamine, nagu peaks demokraatlik kord olema vaid seesugune, nagu nägime endi juures endisel erakondade ajal.

Vastupidi — möödunud liberalistliku ajajärgu kogemused näitasid, et demokraatia nõuab distsipliini, endavalitsemist ja endapüsimist, et mitte sattuda ummikusse.

Meie uuendatud demokraatlik kord on praegu kujunemisel. Selles kujunemisprotsessis on juhtiv sõna öelda Vabariigi Valitsusel ja rahvaesindusel. Kui Vabariigi Valitsus ja Vabariigi President on pidanud otstarbekohaseks,

et meie siseelu areng toimub teatud aja veel kaitseseisukorra kaitse all, siis tuleb sellekohastes otsustesse suhtuda täie usaldusega, sest need otsused on tehtud riigi välise julgeoleku ja sisemise korra rahuliku arengu huvides. Nii on mõistnud kaitseseisukorra pikendamise otsust ka rahvaesindus, kui ta suure enamusega ühines Vabariigi Presidendi otsusega.

Teisest küljest ei saa aga kaitseseisukorra küsimuse juures unustada, et kaitseseisukorra abil valitsemine ei või kujuneda permanentseks süsteemiks. Selles mõttes tuleb tervitada peaministri avaldust Riigikogus, et kui ei tule väliseid olukordi tingivate põhjustena, siis kaitseseisukorra kehtimas hoidmisel üle praeguse tähtaja enam ei minda.

KUTSEOSKUS, EESTI KEEL JA MUULASED.

Tööstusliku kutseoskuse seaduse arutamisel puhkesid Riigivolikogus seaduse l. lugemisel elavad vaidlused, milledes teiste küsimuste kõrval teravalt esile kerkis eesti keele oskuse nõudmise küsimus meistrite ja oskustööliste juures. Sellekohasteks kõnelusteks andsid alust seaduse §§ 17 ja 23 lõiked, millede järgi Kutseoskuse Nõukogu võib meistrite ja oskustööliste registreerimisel anda juhiseid eesti keele oskuse nõudmiseks isikuilt, kelle emakeeleks pole eesti keel nendeks juhtudeks, kui tööstuslikul kutseoskuseametil puuduvad andmed tähendatud isikute küllaldase eesti keele oskuse kohta.

See tagasihoidlik juhis meistrite ja oskustööliste eesti keele oskuse küsimuses tekitas aga miskipärast vastuvaidlusi (rvl. J. Vain). Sellega ühenduses selgitasid eesti keele nõude vajadust rvl. E. Särgava ja rvl. J. Tandri, kusjuures rvl. J. Tandri tõi andmeid seisukorrast tööstuste tehnilise personaali alal. Kõrgema tehnilise haridusega juhtkonnas on meil tööstuses eestlasi 58% ja muulasi 42%. Suur osa viimaseid ei kõnele korralikult või üldse mitte eesti keelt! Keskmisest tehnilisest personaalist on 75% eestlased ja 25% muulased. Meistrite hulgas on eestlasi 86% ja muulasi 14%. Tekstiilalal on aga 32% meistreist muulased!

Et niisuguste vahetõrjete juures kutseoskusega isikute eesti keele oskusele tuleb rõhku panna, see ei ole mitte üksnes loomulik, vaid paratamata tarvilik. Vastupidisele seisukohale asus aga opositsioon oma juhi rvl. J. Tõnissoni kaudu. Seda seisukohta kasutas kohe „Revalsche Zeitung“, kes järgmisel päeval tõi suure pealkirja „J. Tõnisson šovinismi vastu“.

Et eesti keele nõudmine Eestis töötavalt isikuilt tähendab šovinismi, s. o. mingit marurahvuslust, see pani imestama. Seda imestust avaldati ka Riigivolikogu kõnetoolilt. Seejuures valgustati lähemalt olukorda meie tööstusettevõtteis. Nii näitas rvl. K. Kaup oma sõnavõttus ilmekalt, kuidas suur tööstuse ettevõtteis tasuvamad oskustööalad on muulaste valitseda. Eestlane on tihti sihilikult kõrvale tõrjutud niisuguste alade kätteõppimise võimalusest. Muulastest meistrid, kes juba 15 aastat käitises juhtival kohal, tarvitavad kogu aeg töölistega asju ajades tõlki. Selle all kannatab tugevasti tööstuste tase ja noorte väljaõpetamine. Eesti keele oskuse nõudmisega ei taotleta mingit survet muulastele, vaid üheõiguslust, rõhutasid kõnelejad.

Küsimuse kohta võttis sõna ka peaminister K. Eenpalu, kes kategooriliselt tõrjus tagasi arvamusel, nagu oleks meil Eestis mingit survet muulastele, kuid tähendas ühtlasi, et eesti töölistel on viimastel aastatel muutunud sedavõrd patriootiliseks, et ta ei kannata seda, et teda juhivad umbkeelsed.

Kuigi nii Riigivolikogus kõnealust küsimust tarviliselt selgitati, siis sellest selgitusest ei näi veel küllalt olevat „Revalsche Zeitung'ile". Oma 19. novembri numbris pühendab see leht küsimusele juhtkirja, käsitades probleemi võrdlemisi omapäraselt. Leht leiab kõigepealt, et keeleküsimuse kutseoskuse seadusesse võtmiseks ei olevat praktilist vajadust. Vanemad Eesti kodakondsusest meistrid, samuti pikemat aega peatuvad välismaalased oskavatki küllaldaselt eesti keelt, kuna keeleoskus on nende endi huvides, ja nooremad on eesti keele ära õppinud kooli kaudu, lühemaks ajaks tulevalt välismaalastelt ei saavat aga eesti keele äraõppimist nõuda.

Edasi arvab saksa leht, et keeleküsimust võidakse kasutada võitlusvahendina saksa meistrite vastu ja kuigi peaminister on annud rahustavaid seletusi, tekitavat Riigivolikogu mõnede liikmete sõnavõttud saksa ringkondades muret, sest kõnelejate juhtlauseks olevat olnud „muulased majandusest välja!" Seejuures olevat sõnal „muulased" halvustav lisatähendus, kohalikud sakslased aga ei lubavat ennast nõnda nimetada lasta, sest nad ei ole siin mingi juhuslikult asuv vähemik, vaid nagu eestlasedki selle maa juurde kuuluv rahvas, kes oma õigust „meie maa ja meie riigi saatusse kaasamääramises mingil juhul kitsendada ei lase." Edasi apelleeritakse kirjutises Põhiseadusele, mille järgi kõik kodanikud on seaduse ees võrdsed ja tuuakse siis juba lootusena mingisugune hoiatus, et edaspidi Riigivolikogu liikmed enam niisuguseid seisukohti ei väljendaks. „Sest need ei kahjusta üksnes meie riiki rahvusvahelistes suhetes, vaid võivad kergesti selleks põhjust anda, et võidakse tõsiste sisepoliitiliste pingeteni jõuda," arvab leht.

Saksa leht ei saa muidugi mööda sellest, et eesti keele küsimuse käsitlemist nimetas korduvalt šovinismiks, ühtlasi ei saa leht jätta kõnelejaid isiklikult puudutamata.

Need on mõttekäigud, milledele rahvusteadlikud eestlased peavad nii rahvuslikult kui ka riiklikult seisukohalt kõige kategoorilisemalt vastu astuma. Eesti keel on Põhiseaduse § 5 põhjal riigikeel, ja selle oskamist on meil oma seadustega õigus nõuda neilt, kes tegutsevad Eesti ühiskondlikus organismis. Eesti keele oskuse nõue meie tööstuslikult juhtkonnalt ei tähenda mingit marurahvuslust, vaid korra loomist, mis soodustab meie majanduslikku arengut.

Kui Põhiseadus nõuab, et ei saa olla rahvusest sõltuvaid eesõigusi ega kitsendusi, siis peab see tähendama kõigepealt küll seda, et eestlased oma riigis ei oleks halvemas seisukorras kui siin elavad muulased. Tööstuslikes suurettevõtteis on see praegu aga nii. Nagu tähendas peaminister K. Enpalu oma sõnavõtus, on mitmes suuremas vabrikus tööliste ja meistrite vahekorid läinud halvaks seepärast, et umbkeelsed muulastest tööjuhid ei ole võimelised olema tööjuhiks. Tööliskond ja juhtkond ei mõista seetõttu teineteist ning ühtlasi ei oska umbkeelne juhtkond õpetada töölisi.

Eesti keele oskuse nõue meie tööstuste tehnilises juhtkonnas on paratamatult tarvilik sotsiaalse rahu ja majanduselu arendamise seisukohalt. Saksa lehe hoiatused mingisugusest „sisepoliitilisest pingest" ei tohi meid seejuures segada, sest see on mingisuguse ebamäärase tondi maalimine, kuna samal ajal suurtööstustes esineb tegelik pinged, mida muulastest juhtkonnalt riigi keele oskuse nõudmisega saadakse natukenegi vähendada.

„Meie oleme suveräänsed poliitilisel ja riiklikul alal, kuid majanduslikul ja kutseoskuse alal käib alles vabadusvõitlus ja raske võitlus on alles ees. Meil on olukord, kus kutseoskus ja kapital on teiste käsutada. Peame hak-

kama sammusid astuma selles suunas, et ka majanduslikul alal iseseisvuse saavutaksime," ütles selgelt ja otsekohelel sel puhul rvl. K. Kaups.

Neis sõnus tähendatud probleemi ei tohiks ükski eestlane hetkekski unustada, võttes seisukohta meie tööstusellu puutuvais küsimusis.

Igal ajal on oma piirid. Sisepoliitilisse võitlusse ei saa kiskuda eesti rahvuslikke huvisid. On küsimusi, kus kõik eestlased peavad ühises suunas tegutsema, kus sisepoliitilise võitlusega eesti rahvus oma jõudu ei või killustada. Seda ei peaks ka sisepoliitilises vastasrinnas olijad unustama.

E. Salurand.

MAJANDUSLIK RINGVAADE

EESTI MAJANDUSLIK OLUKORD 1938. A.

Jooksev aasta ei ole veel lõppenud. Kolmveerandaasta kohta on aga andmed avaldatud, mille najal on võimalik meie käesoleva aasta majanduslikku olukorda hinnata. Teatavasti võisime 1937. a. pidada väga rahuldavaks, milliseks kujuneb aga käesoleva aasta tulemus?

Põllumajandus.

Niipalju kui viljasaagi andmed näitavad (Majandusteated 1938, nr. 42) kujunevad käesoleva aasta saagid möödunud 10 a. keskmisist paremaiks. Käesoleva aasta saake möödunud 1937. a. saakidega võrreldes selgub, et nisu-, odra-, kaera- ja segaviljasaak osutub möödunud aasta saagist 10—20% suuremaks; rukki-, kaunviljade ja tatra-, kartuli- ja linasaak osutub möödunud aasta saagist väiksemaks, rukkisaak 13%, kaunviljasaak 6%, kartulisaak 4% ja linakiusaak 27%. Esitatud andmed on eelhinnangu andmed, kuid viljakoristustööd olid seks hinnanguks juba kõikjal lõpetatud ja ka peksutööd suures enamuses lõpukorras, mispärast võib oletada, et need andmed enam palju ei muutu.

Käesoleva aasta põllumajanduse toodang kogusummas ületab eelmise aasta toodangu.

Tööstus.

Tööstuse aktiivsus käesoleva aasta kestes on olnud ebastabiilne, kuid siiski tõusnud. Konjunktuurinstituudi tööstuse tootmistegevuse üldindeksi järgi on tööstuse olukord kujunenud järgmiselt (Konjunktuur 1938. a. nr. 45/46 ja 47/48):

Tööstuse tootmistegevuse üldindeks (1927—31 = 100).

	1929	1933	1935	1936	1937	1937				1938		
						I	II	III	IV	I	II	III
						(veerandaastad)				(veerandaastad)		
Üldindeks . . .	103	85	110	124	143	126	142	155	150	143	142	156

Eesti majandus on viimased kolm aastat elanud industrialiseerimise tähe all. See industrialiseerimise protsess ei ole lakanud ka käesoleval aastal. Tõsi küll, Eesti tööstuse aktiivsus enne-kriisiaegsega võrreldes ei ole suurenenud nii palju kui Skandinaavia riikides ja meie lõunapoolse naabri Läti juures. See oleneb aga meie industrialiseerimise protsessi iseloomust. Meie industrialiseerimine on kasvanud tootmisvahendite tootmise alal enne-kriisiaegsega võrreldes ca 70% s. o. enam kui üheski teises riigis. Tarbimiskaupade tootmine ei ole meil samal ajal kasvanud ca 20-ndki protsenti. Sellevastu aga enamikus teistes riikides, ka Lätis, on tööstuse aktiivsus kasvanud tarbimiskaupade alal palju enam kui tootmisvahendite alal.

Tööstuse tootmistegevuse üldindeks 1938. a. I veerandil oli 143 ja ületas 17 punkti võrra 1937. a. sama aja seisul. Käesoleva aasta II veerandi indeks oli möödunud aasta tasemel. Käesoleva aasta III veerandi indeks ületab ainult ühe punkti võrra eelmise aasta indeksi. Käesoleva aasta viimase veerandi kohta puuduvad andmed, kuid 1. X 1938 töötajate arvu langemine suur- ja kesktööstuses möödunud aasta tasemest madalamale näitab väikest konjunktuuri nõrgenemist tööstuse alal. Kui oletame, et käesoleva aasta viimasel veerandil tööstuse tootmistegevus peaks langema mõni punkt alla eelmise aasta taset, näib käesoleva aasta tööstuse kogutoodang siiski kujunevat mõne punkti võrra kõrgemaks eelmise 1937. a. toodangust.

Tööturg.

Tööturu olukord töövõtjate seisukohalt käesoleval aastal kolme veerandi andmeil on olnud soodne. Töötatöölise küsimus ei olnud päevakorral, välja arvatud vaid väikesel määral talvekuudel. Sellevastu esines meil koguni välistööjõu ajutine kasutamine põllumajanduses. Käesoleva aasta septembri andmeil (Majandusteated 1938 nr. 44) oli tööstustöölise tunniteenistus tõusnud võrreldes 1937. a. sama kuuga suurtööstuses meestöölisel 5,7% ja naistöölisel 4,7%, kesktööstuses meestöölisel 12,3% ja naistöölisel 4,9%. Reaalteenistus (teenistuse ostujõud tunniteenistuse alusel) on tõusnud septembris k. a. võrreldes 1937. a. sama kuu teenistusega suurtööstuses meestöölisel 1%; naistöölisi ja see endiseks. Reaalteenistus k. a. 1. sept. oli ca 25% kõrgem kui 1929 aastal enne kriisi.

Väliskaubandus.

Käesoleva aasta kolme veerandi väliskaubandus kokku oli 158,4 milj. kr. Sellest oli sissevedu 82,5 milj. krooni ja väljavedu 75,9 milj. kr., seega väliskaubanduse bilanss oli passiivne 6,7 milj. krooniga. Võrreldes möödunud aasta sama ajaga on väliskaubanduse käive suurenenud 1,3%. Möödunud aastal võrreldes eelmisega oli see suurenemine 27,7%. Väljaveos on suurenemine toimunud sügise poolel esijoonel põllumajandussaaduste arvel ning vähenemine tööstustoodete resp. tekstiil- ja metsamaterjali arvel. Loodetavasti säilitatakse väliskaubanduses käesoleval aastal eelmise aasta tase kuid paratamatult vist lõpeb passiivsusega käesoleva aasta väliskaubandus, samuti nagu möödunudki aasta oma. Tavaliselt on meil olnud oktoober aktiivse, november passiivse ja detsember enamasti aktiivse väliskaubanduse bilansiga kuuks. Võib oletada, et väliskaubanduse käive käesoleval aastal kujuneb sama suureks kui möödunud aastal.

Rahaturg.

Kapitali akumulatsioon krediitasutistes käesoleval aastal on toimunud samal määral kui 1937. aastal. Konjunktuurinstituudi (Konjunktuur 1938

nr. 45/46 ja 47/48) käesoleva aasta 9 kuu keskmine hoiusummade indeks on 173, mis möödunud 1937. a. samast keskmisest on 20 punkti kõrgem või milj. kroonides on käesoleva aasta 9 kuu jooksul säästetud krediitasutistesse ca 12 milj. krooni enam kui möödunud aastal. Alates 1934. a. on meil hoiuste suurenemine krediitasutistes olnud järgmine: 1935. a. 19% (1934 = 100), 1936. a. 24% (1935 = 100), 1937. a. 20% (1936 = 100) ja 1938. a. 9 kuu jooksul 19% (1937. a. 12 k. = 100), 1937. a. 9 k. 100 lugedes on käesoleva aasta hoiuste keskmine tõus olnud 20%.

Kui hoiuste laekumine käesoleval aastal on püsinud umbes eelmise aasta tasemel, siis laenu andmise alal on märgata pidurdust, milline krediitipoliitika tendents käesoleva aasta algul avaldus. Alates 1934. a. on meil laenu suurenemine krediitasutistes olnud järgmine: 1935. a. (1934 = 100) laenu suurenesid 4%, 1936. a. 9% (1935 = 100), 1937. a. 15% (1936 = 100) ja 1938. a. 9 k. jooksul 8% (1938. a. 9 k. — = 100). 1937. a. oli meil krediidi tõus rekordne. Käesoleval aastal on krediidi suurenemine olnud umbes 1936. a. tasemel. Käesoleva aasta 9 kuu jooksul võrreldes 1937. a. sama ajaga on laenu era- ja tähtsamatest ühispankadest kasvanud keskmiselt ca 6 milj. krooni. Nagu juba mainisime, oli meie krediitipoliitika sihtjoonteks käesoleva aasta alul krediitide andmisel olla tagasihoidlik, kuid näib, et majanduselu ise ei ole vajanud endisel määral krediiti. See avaldub ka Eesti Panga krediitipinge indeksis. Diskontokrediidi kasutamise indeks Eesti Pangas oli 1935. a. 56, 1936. a. 80, 1937. a. 95, saavutades maksimumi. Käesoleva aasta I veerandil oli indeks 86, II veerandil 76 ja III veerandil 72. Krediidi nõudlus on käesoleval aastal vähenenud, hoiusummade laekumine on eelmise aasta tasemel, kuigi hoiusummade seisus käesoleval aastal oli märgata närvilisust septembris. Võib oletada, et kapitali akumulatsioon krediitasutistesse käesoleval aastal püsib lähikaudu eelmise aasta tasemel, uute krediitide nõudlus on palju nõrgem kui eelmisel aastal.

Riigi finants.

Riigitulud olenevad majanduslikust olukorrast. Riigi korraliste ja era-korraliste tulude indeks Konjunktuurinstituudi andmeil (Konjunktuur 1938. a. nr. 45/46, 47/48) oli 1935. a. 86, 1936. a. 98, 1937. aastal 106. Käesoleva aasta I veerandil indeks oli 102, II veerandil 111 ja III veerandil 116. Käesoleva aasta esimesel veerandil oli riigitulude laekumine 12% kõrgem kui eelmine aasta samal ajal, käesoleva aasta II veerandil oli riigitulude laekumine 1% madalam kui eelmisel aastal ja käesoleva aasta III veerandil ületab riigitulude laekumine eelmise aasta sama aja 5%-ga. Silmapaistvat tõusu näitasid riigitulud k. a. septembris. Võib oletada, et riigitulude laekumine käesoleval aastal kujuneb suuremaks kui eelmisel aastal. Käesoleva kolmveerandaasta tulud ületavad eelmise aasta sama aja seisu ca 6%-ga.

Hindade tase.

Käesoleval aastal võrreldes eelmisega on hulgimüügi hindade tase Inglises ja USA-s nõrgenenud. Inglises, mille turuga on meil püsivamad sidemed, on hulgimüügi hindade indeks (Board of Trade) k. a. jaanuarist alates langenud pidevalt kuni septembrini 9,3 punkti. Oktoobri indeks võrreldes septembriga näitab aga 0,7-protsendilist tõusu. Hulgimüügi hindade tase käesoleval aastal nõrgenes ka teistes riikides. USA-as oli väikene hinnatase kõvenemine juunis ja juulis, kuid august näitas uuesti langust. Saksas, Itaalias ja Prantsuses, kus hinnad ei saa kujuneda vabaturu olukorras, näitab hindade tase k. a. püsivalt eelmise aasta tasemel ning aasta teisel

poolel koguni kõvenemist. Meil on käesoleval aastal hulgi-müügi hindade tase nõrgenenud. Hindade kõvenemine, võrreldes eelmise kuuga, esines ainult veebruaris, juunis ja oktoobris. Võrreldes k. a. jaanuariga on hulgi-müügi indeks oktoobris ca 4 punkti madalam. Oktoobri andmeil on hulgi-müügi hindade tendents tõusev. Vaatamata sellele, et hulgi-müügi hindade indeks on langenud, on elatusmaksumus püsinud ühtlane. Elatusmaksumuse indeks k. a. jaanuaris oli 103, käesoleva aasta mais langes ta 101-le, tõusis siis uuesti 103-le ja on augustis ja septembris olnud 102.

Kokku võttes meie käesoleva aasta majanduslikku olukorda võrreldes eelmise aastaga ei ole vähenenud käesoleva aasta põllumajanduse ja tööstuse toodang ja väliskaubanduse käive loodetavasti püsib eelmise aasta tasemel. Kapitali akumulatsioon krediit-asutistesse käesoleval aastal ei kujune väiksemaks kui eelmisel aastal, krediidi nõudlus on aga tunduvalt vähem kui eelmisel aastal. Riigi tulud k. a. ületavad arvatavasti eelarvelised kalkulatsioonid. Hulgi-müügi hindade tase oktoobris näitas kõvenemist. Näib, et käesoleval aastal Eesti majandus säilitab eelmise 1937. a. kõrgkonjunktuuri taseme, kuid seda ei saa ennustada eeloleva aasta kohta. *K. E.*

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

VIIMASEID VÄLISPOLIITILISI SÜNDMUSI.

Euroopa elab endiselt Münchени kokkuleppe mõju all. Poliitikas nagu majanduseski järgnevad tõusule mõõnad, mõõnadele tõusud jne. Triumfatoritena sõitsid koju tagasi Münchени konverentsi peategelased. Rahvahulged tervitasid neid kui rahu-kangelasi, jagades kiitust niihästi oma- kui ka välismaa riigimeestele. See oli nagu pohmelus. Kuid igale uimale järgneb kassi-ahastus. Ja see viimne ei jäänud tulemata.

Kuigi objektiivselt võttes suurimaks kaotajaks Münchenis osutus Prantsusmaa, oli Daladier'i seisukord Prantsuse saadikutekojas tunduvalt kergem kui Neville Chamberlaini oma Westminsteris. Muidugi, vormiliselt jäi ka Chamberlain võitjaks, kuid tema poliitika vastu kuuldavale tulnud arvustus võttis õige terava ilme vastasrinnna esindajate kõnedes, levis vanameelsete eneste ridadesse ja tõi kaasa koguni ühe ministri — admiraliteedi esimese lordi, Edeni mõtteosalise Duff Cooperi — lahkumise kabinetist.

Seda arvustust ei tohi mõista ekslikult.

Ükski inglane, pahemal tiival istuvad mitte välja arvatud, pole kunagi soovinud ega soovi nüüdki sõda. Keegi ei salga, et Münchenis välditi sõda, mis seisis peagu käegakatsutavas kauguses. Mis sõjaohust pääsemise tunnet kibestab, on ühelt poolt see teadmine, et keskpärasele inglasele äärmiselt vastumeelne rahvussotsialism järele kord on saavutanud oma eesmärgi, teiselt poolt, et Inglismaa nähtavasti ei olnud võimeline takistama Sudeedi sakslaste ühendamisest Saksamaaga — isegi siis mitte, kui ta oleks tõmmanud mõõga. Vormiliselt korraldati asjad kokkuleppe teel, sisuliselt otsustas aga seisukord välispoliitilisel malelaual, mis ei jätnud ruumi muule lahendusele. Ühe sõnaga: arvustajad leiavad, et rahu on hea, kuid selle eest makstud hind on liiga kallis!

Näib, et need kaalutlused ja tunded ei olnud võõrad isegi Briti valitsus-ringidele. Sest vastasel korral oleks raskesti seletatav tõsiasi, et Suur-Britan-

nia otsekohe pärast Müncheni konverentsi, millelt peaminister Chamberlain tuli tagasi, tema enda sõnade järgi, „ausa rahuga“ ja Briti-Saksa deklaratsiooniga, asus tohutult suurendama uuesti relvastumise pingutusi. Kui Suur-Britannia ja Saksamaa, nagu nad seda kinnitavad Müncheni deklaratsioonis, tõepoolest lahendavad edaspidi üles kerkida võivad tülid rahulikul teel, siis tähendab see sisult mittekallaletungilepingu sõlmimist nende kahe riigi vahel. Niisuguse lepingu olemasolu sunnib loogilise paratamatusega konstateerima, et relvastumisele määratud raha on lausa maha visatud. Müncheni kokkulepe ei saa olla ühel ja samal ajal uute lepituspingutuste algus, milleks teda kogu oma autoriteediga kuulutas Londoni „Times“, ja relvastumise võidujooksu õhutaja, sest mõlemad käivad teineteisele risti vastu.

Rõõmu- ja kibedustunde vaheldumises ning segunemises teiseks tõsi- asjaks, peale relvastumise kahekordistamise, sai Briti diplomaatia elav tegevus Roomas eesmärgiga viia lõpuks ometi katuse alla käesoleva aasta kevad-pühade eel alla kirjutatud Inglise-Itaalia kokkulepe, mis avaks tee Hispaania küsimuse lahendamisele, vastavalt Neville Chamberlaini kontseptsioonile, avardaks Itaalia manööverdamisvõimalusi ja pakuks, nagu tihti peale arvatakse, talle ühtlasi suuremat käitumisvabadust teljenabri suhtes.

Briti relvastumine sai signaaliks samalaadilistele sammudele Prantsusmaal ja Ühendriikides. Hitleri kõne Saarbrückenis, kus Saksamaa juht teravalt arvustas just Inglismaa samme, ja Hitleri kõnele Roomas osaks saanud heakskiitmine lubavad arvata, et ka Saksamaa ja Itaalia relvastusele antakse tunduvat lisa. „Frankfurter Zeitung“ deklareeris päris avameelselt, et ärgu hellitatu lootust lähemas tulevikus võtta Saksamaalt „vedamist“ relvastumise võidujooksul. Briti diplomaatiliselt aktsiooni Roomas püüab Saksamaa üles kaaluda samalaadilise aktsiooniga Pariisis, kasutades ära Prantsuse avalikus arvamises tekkinud šokki ja kogu oma viisakuskunsti selleks, et venda Prantsuse välispoliitika juhtimist kokkuleppe kasulikkuses Saksamaaga. Eeldused selleks käesoleval silmapilgul on paremad kui kunagi enne viimase 5 aasta jooksul, ja kui Saksa diplomaatid, mida kogu oma jõuga toetavad eriti Goeringule lähedal seisvad ringid, peaks õnnestuma saavutada prantslastelt samalaadilist deklaratsiooni nagu see, millele kirjutas Münchenis alla Chamberlain, siis oleks see kahtlemata suur saavutus. Daladier ja Bonnet isikus leiab Berliin Saksa-Prantsuse lepituse pooldajaid. Kuid Prantsuse valitsuse juht ja tema välisminister pole totalitaarsed valitsejad, kes võivad ühe suletõmbega teha revolutsioonilisi liigutusi, vaid rahvaesinduse enamikuga ja avaliku arvamiseiga seotud ministrid, kes peavad tegema lugemitud eeltöid enne, kui võidakse asuda vanade hüpoteeside likvideerimisele.

Kesk-Euroopas sündmused arenevad Münchenis antud suunas. Saksa-Tšehhi demarkatsioonijoon, mis mõningate väiksemate muudatustega kujuneb ka lõplikuks piirjooneks nende kahe riigi vahel, kirjutab käskivalt ette uue Tšehhoslovakkia välispoliitilise orientatsiooni. Jõudude vahekorras asetleidnud muudatus on selline, et, nagu meie juba varemalt oleme tähendanud, on absoluutselt välja suletud võimalus kujundada Tšehhoslovakkia riigist bastioni Saksa riigi püüdluste vastu. Teisel poolt pole Tšehhoslovakkia majanduslik eksistents võimalik ilma lähedase koostöötä Saksa majandusega. Need asjaolud omakorda kõrvaldavad lõplikult takistused Saksamaa majanduslikult pealetungilt Doonau basseini, Balkanile ja isegi Väike-Aasiasse.

Tšehhoslovakkia siseelus on arenemas revolutsioonilised muudatused, mis puudutavad niihästi tema struktuuri kui ka ideoloogilisi aluseid. Senine

ühtlusriik annab maad föderatsioonile kolme rahvuse — tšehhide, slovakkide ja ruteenlaste — vahel, kellest kaks viimast on nüüd saanud avara ja nende rahvuslikkudele püüetele täiel vastutuleva autonoomia. Ideoloogiliselt on uus riik tegemas märgatavaid kontsessioone teda ümbritsevate naabrite omale, olgu poliitiliste parteide täieliku või osalise keelu maksmapanekuga või senise presidendi dr. E. Beneši, tema lähemate mõttekaaslaste ja partei kõrvaletõrjumisega riigi juhtimiselt. Kallak autoritaarsuse suunas ei tarvitse Tšehhoslovakkiaast teha diktatuurriiki, mis muide oleks vastuolus rahva poliitilise meelsusega, küll aga hõlbustab ta koostööd suurte naabritega, nagu seda näitas Praha välisminister Chvalkovsky'le Berliinis ja Berchtesgadenis osaks saanud vastuvõtt. Raskeimaks välispoliitiliseks probleemiks Tšehhoslovakkiale ei olnud aga enam vahekorrad Saksamaaga, vaid Ungariga. Esiteks pörkasid siin madjarite revisionistlikud püüdlused kokku slovakkide rahvuslikkude püüdlustega (näiteks küsimuses, kellele peab jääma Bratislava), teiseks astus mängu ja komplitseeris seisukorda Ungari-Poola soov näha ühist piiri nende riikide vahel — soov, mille rahuldamine oleks paratamatult endaga kaasa toonud ühe osa ruteenlaste ja slovakkide sattumise Ungari võimu alla. Poola-Ungari soovi on tihtipeale seotud Itaalia huviga, mis ei lubavat germaanluse liiga suurt ekspansiooni ja püüdvat seda pidurdada uue „telje“ läbi, mis algaks Roomast ja viiks läbi Jugoslaavia, Ungari ja Poola Balti riikideni ja seisaks loomulikult Itaalia režii all. Itaalia diplomaatiline toetus Ungari-Poola ühispiirile näis alul olevat kaunis energiline, pörkas aga kohe Room-Berliini „telje“ vastu, mille põhjapoolne partner paratamatult pidi suhtuma umbusaldusega igasse kavatsusse, mis lõhnab Saksamaa piiramise järele. Arvestades Room-Berliini „telje“ põhilist tähtsust Itaalia välispoliitikale ja seda, et Poola välisministril nähtavasti pole läinud korda interesseerida ühispiiri vastu Rumeeniat, polnud raske ette näha, et Tšehhoslovakkia-Ungari piiriprobleem lõppude lõpuks lahendatakse nii, nagu seda soovis Berliin.

Euroopa välispoliitilist üldpilti iseloomustab seega aktiivsus peagu kõigis sektoreis. Isegi Klaipeda (Meemel) on suutnud enda nihutada rahvusvahelisele areenile. Seal avaldab nüüd Saksa minoriteet oma aktiivsusega mõju Leedu-Saksa suhetele. Kas see väike maalapike kujuneb draamatilisemate sündmuste näitelavaks, see ei olene nüüd Klaipeda natsidest, vaid palju suuremal määral sellest, kas Leedu poliitika suudab seisukorra käsitlemisel tarvitada õnnelikku kätt. Paistab, et Leedu tahab ja võib olla õnnelikum kui Austria ja Tšehhoslovakkia.

Ainus sektor, kus seisukord pole muutunud, on Inglise-Saksa suhted. Võib tunduda paradoksina, eriti pärast Chamberlaini aktiivsust Berchtesgadenis, Godesbergis ja Münchenis, kuid see on nii. Kas ja missuguses suunas siin liikumine algab, seda ei hakka meie ennustama. Kuid ennustada triivimise lõpmatut edasikestmist tähendab meie arvates alahinnata Neville Chamberlaini poliitilisi kontseptsioone kui ka tahet nende teostamiseks.

Peatüki omaette moodustab Nõukogude Liit. Tšehhoslovakkia probleemi lahendamisest välja suletud, Prantsusmaa poolt pooleni maha jäetud, Genfis peagu isoleeritud ja Hispaanias raskete kaotuste ees seisev, on Nõukogud käesoleval silmapilgul tõrjutud tagasi oma sisepoliitika salapärasusse. Litvinovi poliitika ebaõnnestumine on ilmne, kuigi Kreml seni pole pidanud tarvilikuks sellest järeldusi teha. Välispoliitika täielik tagaplaanile tõrjumine Nõukogude ajakirjanduses kahtlemata ei ole juhuslik, vaid ette dikteeritud seisukorra ebamäärasusest kui ka soovist mitte halvendada ühtegi šanssi;

kui uskuda „Times'i“ veergudel ilmunud ülevaadet Nõukogude Liidu majanduslikust seisukorrast, siis võib koguni küsida: kas Moskval ei ole liiga palju sisemisi muresid selleks, et neid veelgi suurendada aktiivse välispoliitika läbi.

Kaug-Idas viis Jaapan oma ekspansiooniplaanide teostamise Kantoni ja Hankou vallutamisega tähtsa sammu võrra edasi. Esimene sündmus tähendab Jaapani sõjaväelise ja majandusliku võimu edasitungi kuni Briti oluliste huvide sfäärini, teine dokumenteerib Jaapani vaieldamatut sõjaväelist üleolekut marssal Tshiangkaišeki üle. Hiina-Jaapani sõda ei ole kaugetki veel lõppenud. Hiina tohutud mõõdud, inimressursside suurus ja rahva haruldane truudus keskvalitsusele võimaldavad veel kaua vastu panna. Kuid oleks eksitus uskuda — nagu seda tihtipeale tehakse Lääne-Euroopas, et jaapanlaste edasitung Hiina sisemaale peab tingimata lõppema Jaapani lüüasaamisega. Selline seisukoht jätab arvestamata Jaapani sõjaväelised, tehnilised, majanduslikud ja moraalsed ressursid ja jaapani rahva tahte, mis ei ole sugugi vähem hiina rahva vastupanutahtest.

Ando Pearn.

AJAKIRJANDUSE VEERGUDELTE

HAAVAD RAHVA VAIMSUSE JUURTES.

Ajakirjas „Akadeemia“ (nr. 6, oktoober 1938. a.) käsitleb A. Koort „Rahvahariduse probleemi seoses ühiskonna struktuuri muutustega“. Autor leiab, et meie rahvusliku iseolemise ja riikliku iseseisvuse üheks tähtsamaks teguriks on rahvaharidus. Kui tähtsustada eriti ülikooliharidust, siis võime uhkustundega öelda, et eesti rahvas kuulub maailma haritumate rahvaste hulka. Kuid seda uhkustamist kahandab tunnetus, et meie akadeemilise haritlaskonna isetegevuse osatähtsus ühiskondliku tegelikkuse kujundamisel näib aina vähenevat.

Sellele vaatamata kestab aga tung kesk- ja ülikoolidesse edasi. On alust arvata, et siin hariduse taotlemisel etendavad väga tähtsat osa ainuüksi paremad teenistuslootused ning karjäärivõimalused, mida mõõdetakse puhtaineliste tuludega tulevikus. On arusaadav, et rõõbiti sellise vaatega ilmneb irdumine ja võõrdumine oma maast ja rahvast: maa ja rahvas ei seo neid haritlasi oluliselt ja eluliselt. Ühiskonna teenimise kohustus pole siin oluliselt seotud hariduse mõistega. Kadunud on need ajad, kus isad oma poegi kodunt välja saates vannutasid neid saama eesti rahva ja ühiskonna kõlblikkudeks liikmeteks ja edasikandjateks. Samuti pole nüüdisaegses ühiskonnas kutsealaliste oskuste omandamine ühendatud kindla kutsemeelsusega, sotsiaalse eetosega ja isegi teatud ühtsa maailmavaate järjekindla kasvatusega. Sotsiaal-eetiline meelsus on ühiskondliku struktuuri muutuste tõttu üha lõdvenemas. Me kogeme, et kõikjal on läinud kaotsi usk haritud inimese juhtivasse võimesse.

Hariduse lähtekohtade otsimisel ütleb A. Koort:

„Kui ma tunnen ja täidan kohustusi kutsealal, kohustusi oma ligimeste ja organisatsioonide vastu, siis võin ma saada vaimse maailma kodanikuks. Ühe rahva haridust mõõdetakse eestkätt selle järgi, kuidas ta on suutnud vaimsustada enda eksistentsi argipäeval ja pühapäeval ja arendada ehtsat elustiili oma ümbruses. Kõiges selles avaldub vaimus, mis on ülles ehitatud elementaarsetele voorustele, nagu töökus, puhtus, ausus, ohvrimeelsus jne. Nende

põhjal arenevad vaimsustatud eluvormid. Nii hoovab vaimsust ka meie eksistentsi pismaise tegevusis kodus ja perekonnas. Me ei teosta inimsust mitte ainult kõrgete teooriate, ideede ja probleemide lahenduste otsiskeludes. Kaugelt suurem hulk inimesi teostab oma inimsust oma igapäevase elu murede, kannatuste ja heitluste mõtestamises. Need pedagoogid, kellel on olnud südamele eriti üldise rahvahariduse süvendamine, on alati suurt rõhku pannud nende eksistentsi juurte kindlustamisele elementaarsete kõlblate jõudude arendamise kaudu. Eriti praegusel ajal, kus on laostumas sotsiaal-eetilised eluvormid, on pedagoogiliselt seisukohalt tähtis elementaarsete kõlblate jõudude äratamine, sest nende tegevusest on leib väga suurel määral rahvakehaski elujõud ja vastupidavus."

Edasi leiab A. Koort, et meil väga laialdaselt on levinud arusaam, mille järgi haridust samastatakse kooliharidusega. See pole õige. Inimene võib olla läbi ja läbi koolitatud, kuid sellele vaatamata ta ei vääri haritud inimese nime. Hariduse kui koolihariduse kõrval kohtame viimasel juhul üht mõistet haridusest kui vaimusest, mis omandatud elu mitmekesisete nähtuste mõtestamisel, majanduslikkude, poliitiliste ja kultuuriliste jõudude ning seaduspäraste meelestimisel.

Meil seatakse koolile ülesandeid, mille lahendusi varem andis vahetult elu ja ühiskond ise. Kool meie ühiskonnas ei pea andma mitte ainult õpetust, vaid ka kasvatus. See ülesanne staatilises ühiskonnas lasus aga teistel sotsiaal-eetilistel osaduskondadel — näit. perekonnal ja mõnel teisel rahvuslikul organisatsioonil loomulikul teel.

Meil pole mingit põhjust eesti iseseisvusaege kooli halvustamiseks. Kaebuste tekkimine kooli vastu on põhjendatud asjaoluga, et koolile on seadud ülesanded, mida ei saa või ainuüksi ei saa saavutada koolipäraste vahenditega. Siin peab suurel määral ühiskond ise appi tulema. Muidu võib juhtuda, et kool ehitab tühja ruumi, kui puudub ühiskonna kandjõud. Suurem osa etteheiteid koolile põhjeneb asjaoludel, mis meil laste toas hoolitsemise jätetud. Kes oma laste kasvatusel eest hoolt kannab, see hoolitsegu oma kodu vaimu ja tooni eest. Kaasaja üha enam demokrati-seeruvast ühiskonnas kujuneb vastutajaks kombulise ja kõlblate eluvormide eest kogu rahvas. Kapitalistliku ühiskonna ratsionalistlikud ja individualistlikud tendentsid on tungimas kõige ürgsematesse osaduskondadesse ja viivad nad laostumisele. Sellises olukorras on perekond kui kõige produktiivsem kõlblate veenete ja ühismeelsuse looja ise laostumas. Siin veeretab perekond osa kasvatusülesandeid koolile, mida aga see antud olukorras ei suuda täita, sest ühiskonnas eneses puudub tarvilik kandjõud. See on lõõnud sügavaid haavu meie ühiskonna vaimuse juurtesse.

Rahvaharidust, mille peamiseks elementideks on sotsiaal-eetilised eluvormid, harjumused ja hoiakud, ei saa aga üles ehitada abstraktsete vahenditega. Eluvorme ei saa teha. Nende kujunemiseks saab ainult teatud eeldusi luua. Kus eluvormid puuduvad, seal ka raamatute maailma kaudu saadud haridus ja selle kaudu kujundatud isiksus ei leia suhet konkreetse täiseluga. Nii võib ka üksiku inimese kõrge humanistlik haridus, kui teda ei kanna rahvahariduse eluvormid, muutuda pinnaetuks ja juuretuks, parimal juhul „huvitavaks" ja erandlikuks individualismiks, lõpetab autor.

— va.

Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.—, poolaastas kr. 1.70.

Vastutav toimetaja: K. Särgava.

Väljaandja: Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi, Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

R. Tohver & Ko trükk. Tallinn 1938.

ERK

on ainuke rahvsmõtet kandev ajakiri
Eestis

ERK

käsitleb kultuuri-, majandus- ja ühis-
kondliku elu küsimusi rahvuslikult sei-
sukohalt — iseseisvalt, sõltumatult ja
päevakohaselt

ERK

on oma kaastöolisteks koondanud üle
50 tuntud kultuuri-, majandus- ja ava-
liku elu tegelase

ERK

ilmub 1939. aastal Tallinna ERK'i välja-
andel 6 numbrit, iga number vähemalt
3 trükipoogna suuruses

ERK'i

tellimise hind on kr. 3.50 aastas. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused üle riigi ja ERK'i talitus, Tallinnas, Pärnu mnt. 10—16, telefon 463-07. Posti jooksev arve 131

Uuendage aegsasti tellimisi tulevaks aastaks

Reserveeritud

Reserveeritud

Viking

LADUALEHTEDEST-
lubaka väärtuslikumast saagist

ETK uudissort!

25 tk. - 35 snt.

KINDLUSTUSAKTSIASELT

EESTI LLOYD

SUUREMAID
JA VANEMAID
KODUMAA KINDLUSTUSSELTSE

ESINDUSED KOGU EESTIS

KIIRE JA ÕIGLANE KAHJU-
TASUDE ÕIENDAMINE

EESTI LLOYD

Hind 65 senti.